

Obtíže dělnické strany.

Když se v sociální demokracii nedávno upráznil mandát, rozhodlo se vedení nedati jej ani některému zasloužilému odborovému pracovníkovi, ani ve cti zešedivělému pokladníkovi nějakého podniku strany, ani muži, jehož předností jest, že zastupuje niřašské nebo knoflíkářské nebo nevím jaké dělníky, ani úředníkovi nemo-censké pokladny, ani politickému agitátorovi, který rostl od maličké piky v nějaké organizaci. Zkrátka, zřeklo se všech těch šedivých a mechanických způsobů, jimiž dosud byly v sociální demokracii mandáty obsazovány, a vybralo si národohospodářského theoretika, profesora dra Jos. Macka. Nevím, jak veřejné mínění strany to přijalo; mohu jen vyjádřit dojem, jaký z toho máme my, kteří nejsme v sociální demokracii.

Parlamentní zastoupení sociální demokracie ve svém celku sotva může na někoho působit dojmem intelektuálního výkvětu. Po té stránce charakterisuje sociální demokracii totéž co po stránce finanční: poctivá chudoba. Nemyslím, že by to s ní bylo v té věci mnohem horší než s jinými stranami; na př. živnostníci měli by všechnu příčinu vzhlížet k sociálně demokratickému klubu jako ke sboru myslitelů; také se zdá býti průměrný sociální demokrat rozmově býti spíše nadřazen průměrnému agrárníkovi než podřazen; ani ovšem klerikálové nemohou býti dáváni sociálním demokratům za vzor, a národní demokraté nemají také velké štěstí se svými intelektuály. V celku vypadají sociální demokraté dokonce politicky školeněji než většina poslanců ostatních stran. Dovolují-li si nějaké poznámky v té věci, tedy jen proto, že sociální demokracie chce platit za stranu budoucnosti a jako taková má míti k myšlení důvěrnější poměr než strany, které nikterak netouží představovat svět. Jestliže někdo pohlédne na společnost a řekne: já toto všechno od základu předělám — pak ovšem je povinen více myslit než ti, kteří se dnešní společností spokojují a nemají jinou starost, než jak si dobyt v ní nějaké příjemné postavení. V reformátorovi musí býti více vnitřního ohně než v konservátorovi. A právě v punktu tohoto vnitřního ohně sociální demokracie zklamává. Více než vnitřního ohně je v ní byrokratizmu. Synové poslušně opakují myšlenky otců; v sociální demokracii nazírá se vždy trochu jako na svatokrádež, má-li se opustiti něco z toho, co se říkalo na dělnických schůzích před padesáti lety. Celková myšlenková situace sociální demokracie dala by se charakterisovat takto: má málo myšlenek, ale udržuje v nich přísný, skoro byrokratický pořádek; lidé, kteří říkají něco nového, jsou přijímáni s nedůvěrou. Je to vše velmi solidní a velmi kožené.

Naši sociální demokraté si vždy více potrpěli na osvědčené stranické pracovníky a na představitele toho nebo onoho dělnického odboru než na lidi, kteří mají v sobě oheň myšlenky. Naprosto tu nechci skládat nějakou přehnanou chválu inteligenci, vím, jaké jsou její chyby. Ale metody, podle nichž sociální demokracie vy-

bírala své vůdce, zavinily, že její poslanecký klub nemá odborníků mimo odborníky pro sociální péči. Hnutí budoucnosti musí se v parlamentě zabývat také všemi konkrétními otázkami. Co učiní, nemá-li lidí, kteří se v nich vyznají? Pravděpodobně se bude držet nějakých starých hesel. Nejnápadnější jest, jak málo má dosud sociální demokracie odborníků pro hospodářské věci. Nejvýše má lidi, kteří se vyznají ve vyjednávání mezi dělníky a podnikateli ve věcech mzdových. Socialismus je hnutí, jehož základy jsou v hospodářské oblasti. Hospodářská theorie je kostra socialismu. Proto je tím nápadnější, jak málo dbá sociální demokracie o pěstování hospodářské theorie. Nemyslím, že bych přeháněl, řeknu-li, že hospodářská rubrika je nezanedbávanější částí »Práva lidu«. Dlouho neměl tento list vůbec hospodářského redaktora. Jakoby socialisté byli tiše přesvědčeni, že hospodářské znalosti hodí se pouze pro bohaté lidi. To je ovšem osudná slabina v hnutí, které chce právě hospodářské poměry předělat od základů. Všechny odborné hospodářské znalosti jsou na opačné straně. Nepřehlížím obtíže, které tu jsou: běh světa je takový, že jestliže někdo si nastřádá tolik vědomostí, aby se dobře dovedl pohybovat v hospodářském životě a rozuměl souvislosti událostí kolem sebe, nedá se obyčejně k socialistům, ale tam, kde si může něco vydělat. Proto socialistům zbývají většinou jen hospodářští naivové. Nápadna je však lhostejnost, s jakou se sociální demokracie spokojovala s nedostatkem lidí hospodářsky vzdělaných. Povolání prof. Macka do parlamentu zdá se nasvědčovati, že někteří lidé v sociální demokracii si už uvědomili tento nedostatek. Je známo, že p. profesor Rádl se jednou vyslovil, že je socialistou, ale hospodářské otázky že ho nezajímají. To je skoro takové, jako kdyby někdo řekl: já jsem anatom, ale o lidské tělo nemám žádný zájem. Socialisté ovšem nesmějí se dáti cestou p. profesora Rádra. Buďte zvítězí socialismus na poli hospodářském — nebo nezvítězí vůbec. A ještě nikdy nikdo nevyhrál v něčem, čeho neznal.

Kdyby povolání prof. Macka do parlamentu znamenalo, že sociální demokracie zamýšlí dáti odborníkům ve straně příležitost, mělo by nad tím být potěšení i jinde než jen v té straně. Jsou tu ovšem obtíže, které vyplývají z celkového poměru dělnické strany k inteligentům. Zdá se, že sociální demokracie vstoupila do údobí, kdy se bude musit s konečnou platností rozhodnout, chce-li býti jen dělnickou stranou či něčím více. Je pravda, že na posledním sjezdu přijala zásadu nerozdělovat své členy na dělnické a nedělnické. Nevíme ovšem, jak pevně bude stát za touto zásadou. Velkou obtíží je tu hafan, kterého má v patách. Komunisté náramně pečlivě počítají, kolik dělníků a kolik nedělníků je ve výkonném výboru sociální demokracie, a tisknou to pak velkými písmeny ve svých novinách. Ačkoliv komunisté sami sotva mají ve výkonném výboru méně inteligence, nezbaví se asi sociální demokraté tak brzy trémy před tímto hafaním a budou se ostýchat stavět inteligenty a odborníky na významná místa, aby se neřeklo, že se odrodili. To, co komunisté provádějí v té věci, je ovšem jen demago-

P O Z N Á M K Y

Hrajte české kusy!

gie: sami vědí a zkušenosti ruských komunistů jim to denně potvrzují, že vítězství socialismu nemůže být rozhodnuto jen dělnictvem. Dělnictvo samo mohlo by za příznivých okolností násilně zmocnit se vlády; kdyby při tom vůbec nebyla inteligence, je pravděpodobnější, že by to vedlo k vítězství barbarství než k vítězství socialismu. Bude-li příští společnost socialistická nebo ne, to může být rozhodnuto jen dlouhým zápolením inteligence s hmotou, přírodou a poměry.

Macdonald jednou napsal: »Společnost jako celek a nikoliv jako pouhá strana se blíží k socialismu«. Záleží velmi mnoho na tom, dovede-li sociální demokracie ocenit pravdu, která se skrývá v této vědě. Kdyby jen rukama pracující dělníci byli schopni socialismu, mohl by socialismus zvítězit toliko revolucí. Jeho naděje je však v tom, že se mu podaří přesvědčit celou společnost. Je však těžko přesvědčovat společnost tvrzením, že socialismus je výhradně dělnická záležitost.

Dokud se sociální demokracie bude pokládat — ať už v theorii nebo v praxi — za čistě dělnickou stranu, nebude v ní inteligenci valně volno. A přece musí mít socialisté stále na paměti, že konečně jejich vítězství závisí na tom, podaří-li se jim získat myslící vrstvu společnosti. Citujme ještě Macdonalda: »Hnací síla socialismu je právě tak rozumová jako hospodářská«. Macdonald je přesvědčen, že plně rozvitý rozum uspokojí se jen uspořádáním společnosti podle socialistických zásad. Je-li tomu tak, pak nemají socialistické strany žádnou příčinu bát se inteligence a volného myšlení. Jestliže však tomu tak není a jestliže plně vyvinutý rozum by socialismu odporoval, pak ovšem bylo by lépe se rozloučiti se socialismem. Píši to proto, abych řekl: Jestliže věc socialismu se shoduje s věcí rozumu, potom každé omezení, které socialismus ukládá inteligenci ve svých řadách, je hřích na socialismu; pak zanedbávat theorii znamená podřezávat jednou větev pod sebou.

Sociální demokracie je velmi slušná a sympatická strana. Myslím, že nejslušnější z našich stran. Ale pochybuji, že v dnešním složení by měla ono něco, čeho je třeba, aby strhovala massy. Není na ní nic pozorovatí z plamennosti ducha a vášně myslití. Pohybuje se v solidních cestách zvyku. Jisto je, že není pozorovat žádný takový příliv myslících lidí do té strany, jako je to v Anglii do Labour party. To souvisí s tím, že strana nedává naději, že by v ní bylo možno plně rozvinouti svůj rozum. Všechno tu stojí pod těžkopádným komandem odborových a místních organizací. Zdá se skoro, jako kdyby někdo dal pozor, aby nikdo nad nikoho nevyšel. Pomalý, byrokratický a podle let je vzestup v té straně. Lidé mají v sociální demokracii místa skoro jako u magistrátu a stejně pomalu postupují. Při tom je tu skoro tak málo zápalného a strhujícího jako v magistrátní agendě. Sociální demokracie je více zbyrokratisována než kterákoliv jiná strana. Proto je otázka mládeže, která touží být přitahována větší ohnivostí, zejména těžkou pro tuto stranu.

V poměru k inteligenci má sociální demokracie dosti co napravovat. Když se zakládalo »Právo lidu«, odmítl Antonín Němec spolupráci Masaryka a realistů, právě, že dělnictvo nepotřebuje inteligenci a že své věci vyřídí si vlastními silami. Něco z tohoto ducha ještě žije ve straně. Pravím, že to není dobré pro stranu, která chce být stranou budoucnosti.

—fp—

Ovšem jen tenkrát, je-li to možno bez blamáže. Od let neudálo se na českém jevišti tak důkladné propadnutí, jakého se dostalo »Jurovi Ďablovi« od p. Jana Bartoše. Podtitul této hry je »komedie«; ale stala se z toho autorova tragedie. Obecenstvo odcházelo z divadla, syčíc; potom přišla kritika a dobila, co živého ještě zůstalo na bojišti. Se vzácnou jednomyslností vybrala slova největšího kalibru, aby odmítla tuto hru; kritikové, kterým po leta tekla v žilách limonáda, procitli a začali se ohánět palicí. S výjimkou ovšem p. Vodáka; tento duch, postřehnuv, že kus není od bratří Čapků, byl předem nakloněn k shovívavosti, a naleznuv nějakou podobnost s Klicperou, byl dojat; i vybral ze svého rejstříku ony ohleduplné tony, jakými jinak ovívá autory národně sociální, i když je to p. F. S. Frabša; dula-li ostatní kritika jako bouře, rozčechrával p. Vodák kadeře páně Bartošovy jen jako mírný jižní vánek. V celku však strílela kritika z nejtěžších kusů. »Zachraňme alespoň stud kritiky«, pravila. Nelze-li nic chváliti na hře p. Bartoše, lze aspoň pochváliti tuto rozhodnost kritiky v odmítání špatného. Věru že se už dost nahřešila shovívavostí. Tím je také dostatečně odpověděno na hlubokomyslné pošetilosti, které byly napsány v debatě o úpadku kritiky. Z tohoto úpadku byli obviňováni t. zv. filozofičtí relativisté, jakoby filozofický relativismus, i kdyby skutečně existoval v myslích těch mužů, jimž je přičítán, mohl nějakým způsobem bránit kritice, aby řekla, že špatná báseň je špatná a že romány p. A. C. Nora nejsou zjevení, nýbrž mladistvé, ukvapené a mnohomluvné prácičky. Všechn filozofický relativismus, co je ho na světě, nemá co dělat s tím, že česká kritika z ochablosti, kamarádství nebo z prostých nakladatelských motivů nenazývala špatné věci špatnými. Filozofický relativismus nemá vůbec co dělat s tím, že kritika mlčí a chodí po špičkách, je-li děj románu hanebně vymyšlen, psychologie pod psa, styl jako suché dřevo nebo naopak vyparáděný jako klubouk dámy z r. 1900. Ani nebrání filozofický relativismus nikomu říci, že verše jsou nesmyslné nebo drama slaboučké; nenutí nás omlouvat, když někdy někdo něco trapně zvrzal; filozofický relativismus dotýká se nejvýše relativnosti pravd filozofických, ale naprosto nesmazává rozdíl mezi dobrým a špatným literárním dílem. Ve skutečnosti ovšem skoro celý ten »relativismus«, který se hlubokomyslně bral v počet při úvahách o úpadku kritiky, byla částečně lest, částečně nadávka, kterou si vymyslelo »České slovo« ještě za dob pp. Stříbrného a Kahánka proti některým odpůrcům, kterým nemohlo jinak na kůži. Pozorujíc, že tito muži nevěří v mohutnost a nezištnost cností strany, ovládané p. Stříbrným, řeklo, že tito muži vůbec nemohou v nic uvěřit; relativisty byli zvaní ti, kteří projevíli názor, že je-li p. Sís za osmnáct, není pan Stříbrný za více než za dvacet bez dvou, a p. Kahánek jen za dva o půl; na základě toho bylo jednou pro vždy stanoveno o mužích, kteří takto hovořili, že nedovedou k ničemu přilnout. Když pak ti muži ještě řekli, že nejen na protestantismu, nýbrž také na katolicismu jsou některé pěkné stránky, že sprostota není první politickou ctností, že je velmi mnoho věcí, ve kterých komunisté nemají pravdu, a že byla také jedna nebo dvě věci, ve kterých měla pravdu národní demokracie, byl osud těchto nešťastných mužů zpečetěn: relativisté jsou a zatračují se. — Jakkoliv povídky o filozofických relativistech u nás byly hlavně takového původu, bylo to přece nyní vítaným podnětem pro některé malátné kritiky, aby se vymlouvali: jak já mohu být rozhodný v chvále nebo haně literárního díla, když u nás žijí filozofičtí relativisté? A na škodlivé účinky relativismu se vy-

mlouvali i ti, o nichž prostou pravdou bylo, že píše kamarádské kritiky. Jako filosofický relativism nebránil kritice, aby přišla na trapné nedostatky kusu p. Bartoše, tak také ani v jiných případech nemůže jí bránit, aby dovedla dobrý styl odlišit od špatného, vážné dílo od diletantského, opravdovou psychologii od psychologického hudlaření.

Odpustte toto odbočení. Bylo ho snad třeba jako doslovu k debatě o české kritice. Chtěli jsme mluvit o něčem jiném. Pokud se týká kusu p. Bartoše, zdá se nám, že dopadl proto tak špatně, že velmi složitý muž se tu nutil do prostoty a přehnal tu snahu tak, že i prostým lidem se zdál být příliš prostý; autor, ve kterém není jedna lidová žilka, dal si heslo, že bude lidový; a člověk, jemuž byl přírodou odepřen dar humoru, podlehl volání doby, která touží po humoru, a řekl si, že úmysl, energie a píle stačí k tomu, aby se mu podařilo napsat něco veselého. To je věru dosti příčin, aby to dopadlo špatně. Nikde se nevyplácí hůře než v umění, snaží-li se člověk býti něčím jiným než jest. Zbývá posouditi, co takové dramatické prohry znamenají pro dobrou pověst domácí divadelní tvorby. Pan J. Hilbert napsal ve »Venkově«:

»Bylo by konečně lhostejno, jak Bartoš zachází se svým jménem a chce-li je utlouci nebo ne, ale je trapna skutečnost, že s jeho laciností se kácí důvěra v českou dramatik, kterou bylo tak těžko vyvolat. Ještě pár takových českých premiér, jaké jsme zažili v posledním týdnu, a dospějeme zase doby, kdy se českým hrám bude říkat blbinky a ony budou diskreditovány nadobro. Bartoš tak příliš nepřispěl k dobrému zvuku domácí produkce, aby ji směl poškozovat způsobem z poslední doby — jest jen divno, že nalézá takovou stálou ochotu Nár. divadla jeho hry zakupovat.«

S čímž nutno souhlasit. Pokud se týká ochoty Národního divadla, lze snad její příčiny hledat v tom, že správa divadla má závazek — nevíme, zda pouze morální či přímo smluvní — hrát určitý počet českých kusů do roka. Kde nic není, ani čert nebere — proto dojde i na takového »Juru dábla«. Jsme velmi střídmí v požitku domácí divadelní produkce a nemyslíme, že bychom mnoho ztratili; z toho, co známe, dovedeme pochopit rozpaky a nesnáze divadelní správy, má-li sehnat předepsaný počet českých kusů do roka. Nikdo nechť nevěří, že je možno stále znovu hrát Tyla a Klicperu; na to si snad publikum zajde jednou za čas jako na milou zvláštnost, ale zakládat repertoár na tom nelze. Naše moderní dramatická tvorba je pak většinou takového obsahu, že divadelní ředitel má obvykle jen na vybranou mezi větším a menším zlem. Nevíme, podařilo-li se mu v případě »Jury dábla« vybrat zlo menší. Ale věc má se pravděpodobně tak: nechcete-li na jevišti Národního divadla býti svědky takových katastrof, nesmíte tomuto ústavu ukládat, aby hrál určitý počet domácích kusů do roka; musíte mu nechat volnost, aby, nenajde-li nic pořádného, nehrál nic.

Smlsi si.

Na prvním místě denních zpráv a větším písmem přinesla fašistická »Říšská stráž« zprávu pod titulem: »Beneš pro nepořádky v úřadě suspendován.« Ovšem že jsme se ptali, co že to zase našli na ministra Beneše. Byli jsme hanebně zklamáni. Lokálka mluví o nějakém Benešovi někde na Moravě, který se dopustil nějakých nesprávností a byl suspendován. Co však přimělo »Říšskou stráž«, aby vyjmula tuto bezvýznamnou zprávu z policejní kroniky a postavila ji velkým písmem v čelo denních zpráv? Kdo zná prostou duši »Říšské stráže« a primitivní charakter jejích zábav, ví, že jí k tomu nepřimělo nic jiného, než že se tu vyskytuje jméno Beneš. Již fakt, že nějaký neznámý Beneš dopustil se nesprávností, probouzí libé

pocity v »Říšské stráž«, která přičítá tomu jménu démonické vlastnosti. I jen vzpomenouti tohoto jména v hanlivé souvislosti těší. Je-li zrovna nouze o materiál proti pravému Benešovi, zahraje si slavná redakce, aby nevyšla z cviku, aspoň s tím, že nějaký docela jiný Beneš něco udělal. Není pochyby, že to už velmi překročuje dovolené hranice hlouposti.

Česko-německý klub?

Věc začíná nabývat konkrétnějších forem. Mluví se o něm, píše se o něm a redakce »Prager Tagblattu« pořádá právě serií diskusních večerů o česko-německém sblížení, jejichž úspěch je nesporný. Idea vyšla vlastně z »Prítomnosti«, společenského klubu národní strany práce, který klub uspořádal v zimě letošního roku cyklus přednášek o stejném tématu, které našly živý ohlas dokonce v tisku zahraničním. Klub mohl se pochlubiti i konkrétními výsledky. Jedním z nich je myšlenka vytvořiti nějaké prostředí, v němž by bylo možno styky česko-německé pěstovati soustavně. Zprvu bylo sice vysloveno krajní podivení nad pouhou domněnkou, že by vůbec Češi a Němci mohli seděti u jednoho stolu. Potom však bylo zjištěno, že není naprosto nutno, aby se Čech s Němcem při setkání popral. Celkem je to však přece jenom málo v době, kdy ve vládě československé sedí dva němečtí ministři. Sečítáme-li dnes výsledky sblížovacích akcí, možno počítati za jejich zásadní úspěch, že postavily všem lidem dobré vůle před oči onu čínskou zeď, která dělí obě národnosti v tomto státě tak, že jmenovitě po stránce kulturní téměř vůbec nevědí, co se děje na druhé straně. Na věc bylo ostatně již svého času v »Prítomnosti« poukazováno a byly vzneseny výčitky jmenovitě v oboru literatury. Češi dohromady nevědí, co vychází v Liberci, Němci zase znají vlastně jenom Švejka. V přednášce o akademické mládeži, pořádané v rámci cyklu »Prager Tagblattu«, dotkl se Dr. Drtina poměrů ve studentstvu a konstatoval, že o nějakém styku mezi českými a německými studenty v Praze nemůže býti vlastně ani řeči. Obě pražské university i techniky pracují naprosto odděleně, a stejně jako Češi nestarají se na př. o Spinnův slovanský seminář, nevědí zase Němci, že na české universitě přednáší nějaký germanista prof. Kraus. A přece se všichni téměř denně potkávají. Výsledek toho je ten, že pozorně v potu tváří sledujeme na př. droby chetitské kultury, kterou prof. Hrozný pracně luští z Kültepských tabulek, nebo věnujeme večery kursům angličtiny, frančtiny, itaštiny a dánštiny, itaštiny a dánštiny, zatím co německý dopis v úřadě nebance uvede nás do potu. Je zjevem známým, že znalost němčiny, řeči ze všech cizích jazyků pro nás nesporně nejpraktičtější, u nás nyní dokonce valem klesá. Je doba pokusů o dorozumění na poli mezinárodním. Bylo by na čase uvažovati o něčem konkrétnějším také u nás doma. Klubů, ústavů a lig pro pěstování styků česko-francouzských, -anglických, -španělských, -rumunských, -jihoslovanských, -italských, -polských, -ruských a pod. máme s dostatek, přes to, že někdy jde o styky čistě platonické; ústav, klub nebo ligu pro pěstování styků česko-německých dosud nemáme. A přece úkol jeho byl by rozsáhlý a vděčný: pracovati k vzájemnému seznání kulturních statků obou největších národnostních složek tohoto státu, osobně seznamovati vědecké pracovníky, spisovatele, umělce, studenty, sportovce a pod., působiti k odstranění třecích ploch a podporovati v každém směru všechny snahy, směřující k rozumné dohodě, vydávati publikace stejné tendence, starati se o hospodárnější rozdělení vědecké práce mezi Čechy a Němci, potírati snahy šovinistů. Bylo by opravdu na čase uvažovati o něčem, ať se to již jmenuje klub, ústav nebo liga, co by umožnilo alespoň společenské styky německo-české. Vyskytli se již ovšem — a to na obou stranách — lidé malé (nebo lépe řečeno zlé) víry, kteří na toto »bratříčkování« ohrnuli předem nos.

Jsou to ovšem lidé, kteří zkušenostmi vznášejí se v takových ideových výšinách, že světové války zůstali naprosto nedotčeni a kteří ze samé lásky k svému národu jsou hotovi každým okamžikem zavléci jej do konfliktů. Němci tohoto druhu nosí znamení hákového kříže, Češi znamení sekery se svazkem prutů!

J. Drábek.

Reforma reformy svátků.

R. 1925 vynutily si socialistické strany v koalici, že vánoční, velikonoční a svatodušní pondělí byly zbaveny povahy svátků a zařazeny mezi všední dny. V podstatě nebylo to nic jiného než ukázka protiklerikálního pedantství. I voličstvo social. stran přijímalo jistě tuto vymoženost s velmi smíšenými pocity: pod titulem boje proti Římu mělo se vzdání příjemných tří volných dnů v roce, které ve spojení se svátkem hlavním tvořily pro pracující lidi tři oázy v roce. Pokrokové strany se tu pedantsky postavily proti životu. Občanská koalice rozhodla se nyní obnovit zase dvojí svátky. Tolik je jisto, že opozice nesežene lidi k demonstraci proti tomu. Ba, i srdce opozičního lidu bude v té věci daleko spíše na straně vlády a bude v opatření delšího oddychu vidět sociální opatření. Pokrokové strany se zbytečně dostaly do nevýhodné situace. Pro nic jiného než pro to, čemu Němec říká Prinzipienreiterei.

Tipujte!

Ví-li někdo, jak sensačně si počíná »Večerní list« i při obyčejných událostech a jak ždímá fakta, aby z nich vyšla aspoň kapka sensační vláhy, dovede si představit, jak si počíná při příležitostech opravdu sensačních, jako je proces Klepetář—Michalko. Kdo jiný přinesl by obraz Klepetářovy milenky na pohovce, nahé do půli řader (zbytek je odstřížen, nikoliv pro cudnost redakce, ale pro předpokládanou stydlivost censorovu), než právě »Večerní list«? Vrcholu dosáhl tento list ovšem anketou, kterou vypsal na otázku, jak proces dopadne. Je to zcela jako při fotbalovém zápase. Před vyjasněným duchem »Večerního listu« zcela mizí rozdíly, které jsou mezi sportovním podnikem a procesem, ve kterém jde o věci života a smrti. Schází už jen, aby redakce také přijímala sázky. »Tipujte! Tipujte!« volá každé číslo »Večerního listu«. Až čtenáři dořipují, mohli by tipovat o něčem jiném: co bude na konec z pana Stříbrného? Fašista? Bookmaker? Národní demokrat? Nebo se, běda, spokojí být vydavatelem »Večerního listu«, který pracuje takovými prostředky? Či založí nějakou náboženskou sektu? Nebo je všechno ztraceno? Tipujte!

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Obchod zdražovatel.

Číslo, která uvádí Werner Sombart ve své poslední knize o složení moderního kapitalismu, platí snad jen pro Spojené státy. Spotřebitel v Chicagu zaplatil z ceny za brambory, dopravené z Minnesoty:

rolníkoví	20·6 procenta
nakupovači	15·7 »
za dopravu	13·6 »
velkoobchodu	11·1 »
detailistovi	39·0 »

Při dopravě brambor z Maine do Bostonu rozdělili se o hrubý zisk:

rolník	30·8 procenta
nakupovač	9·0 »
doprava	18·2 »
velkoobchod	7·2 »
detailista	34·8 »

Američan spotřebuje k snídani značné množství ovesných vloček, z nichž si připravuje ranní kaši. Z do-laru, který zaplatí, dostane:

rolník	17·83 procenta
doprava	2·04 »
skladiště	1·74 »
zpracování	8·92 »
velko- a maloobchod	69·48 »

Hirsch odhaduje zdražení obchodem v Německu u potravin na 20 až 30 procent, u kuřiva (v Německu není monopol) 50—60 procent, u cigaret dokonce 80 až 100 procent, u obuvi 70 až 100 procent. V roce 1912 byla uspořádána v New Yorku anketa, která zjistila, že ze 146 mil. dolarů, které vydal New York za vejce, mléko, brambory a cibuli, dostali výrobci pouze 50 mil. dolarů. Z páru bot v ceně 10 dolarů dostane výrobce 7·17 dol., detailista 2·83 dol., z čehož 2·50 jsou výlohy a 0·33 dol. zisk.

Th. Pistorius zjistil, že půlmetrový plyšový medvěd, vyrobený v Československu, stojí

pro vývoz	Kč 28·80
pro domácí trh	Kč 148·88

V ceně pro domácí trh se kalkuluje:

vlastní výroba + 20proc. zisk	Kč 46·49
10 proc. zástupci	Kč 4·64
12proc. přepychová daň a obrátová	Kč 6·12
2proc. obrátová daň při prodeji maloobchodníku	Kč 1·14
25proc. zisk velkoobchodu	Kč 14·59
zproc. obrátová daň při prodeji	Kč 1·46
100proc. zisk maloobchodu	Kč 74·44

*

Zbavivše se přítěže těchto čísel, bez nichž nelze jít hlouběji k věci, ale která by nám stálým opakováním jen překážela, můžeme se podívat blíže na hospodářskou funkci obchodu. Je jasné, že jeho úkolem je vyplnit prázdny prostor mezi výrobcem a spotřebitelem, prostor, zvětšující se úměrně s rostoucími potřebami moderního člověka. Naši dědové, kteří snídávali praženku a kyselo a přikusovali chléb nebo brambor, potřebovali méně prostředníků než jejich vnuci, snídající čaj a kávu. Dokud hospodářství lidské společnosti mělo formu uzavřeného celku rodinného, byl výrobce — lovec, rybář, rolník — zároveň konsumentem nebo vyměňoval přímo zboží za zboží. Člověk neandrtálský nebo předmostský neznal obchodu. Ale jeho praprotoci vyměňovali již kožešiny za šperky a barevná tkaniva orientálních kupců. Po tisíciletí se tento způsob obchodu nezměnil, nanejvýše nepatrně rozvrstvil. Abdal-lahal Bekri, který první nám popsal život Slovanů, jezdil právě tak se zbožím, jež nakoupil přímo u výrobce a dodával přímo spotřebiteli jako Welserové jezdili s forami do Benátek a pantáta Věk do Prahy. Zboží prochází sice čím dále tím více rukama, ale or-

organizácie obchodu sa nemění. Teprve Amsterdam zavádza v 16. storočí novinku — termínový obchod, čímž sa približuje moderným formám, ale vlastní štruktúru obchodníka podnikania mení vlastne teprve železnice. Od okamžiku, kedy sa spedičie oddeluje od obchodu, kedy železnice a parník sblížuji kontinenty, nastáva nová doba obchodu, bohatá formami a predovšetkým úzkostlivo špecializovaná. Tržba sa zbavuje pevného kapitálu (vozů, lodí, skladů), neboť nyní její úlohou je pouhé zprostředkování, organizácie styku mezi výrobcom na jižní a spotřebitelem na severní polokouli. Má k dispozici železnice, paroplavební společnosti, pojišťovny, banky, veřejná skladiště, spedičie — sama je téměř neviditelná. Ve starém Londýně, mezi Temží a sv. Pavlem najdete v uličkách, sotva širších než je Melantrichova, smutné domy, na nichž není nic, ale pranic zvláštního. Jenom na zdi u vrat je 70, 80, 100 tabulek, úzkých, většinou zašlých a téměř nečitelných. U nás tak označují svoje působíště vykladačky karet a věštkyně. Jsou to firmy největších obchodních domů světa, firmy velkoobchodníků, kontrolujících světový trh kávy, cukru, koží, čaje, bavlny, rýže... Jejich zákazníci je znají — netřeba jim honosné firmy. A jejich úřadovny? Dva — někdy i jeden pokoj, kde za starým stolem sedí senior, žádné koberce, žádné livreje sluhů, jen telefon a regály, nedobytná pokladna a pár židlí. Neboť až sem, do této svatyně, zděděné po předcích, se dostanou jen zasvěcení. Ziskati spojení s takovým mužem znamená více než vyhrát v třídní loterii hlavní výhru. Jen starý nábytek má patinu solidnosti. Koberce, lokajové, representace? Kdo s nimi obchoduje, ten je zná — a ten ví, že už jejich dědeček seděl za týmž stolem na téže židli a stál celým svým dobrým jménem za obchodem. A kdo jich nezná, o toho nestojí. Ostatně — proč chodit do Londýna? Také v Praze najdete několik nenápadných tabulek, za nimiž se skrývají velkoobchodníci rozměrů docela úctyhodných. Mezi obecním domem a Denisovým nádražím by se lehce sehnala stovka lidí, jichž rukama projde ročně stamilionový obchod.

Nemůžeme jejich prostřednictvím postrádati. Jejich zásluhou je na našem stole pomeranč a banán, v naší kuchyni zázvor a vanilka; oni dovedou vystihnouti naše potřeby, ale oni také dovedou mít na ně vliv. Nikdo z nás jistě necítil potřeby jísti banány, a toto ovoce bylo před válkou v Rakousku téměř zcela neznámé. Právě tak nikdo neznal dříve kalifornských grape fruits, které zavedl teprve obchod. V módním zboží (hedvábné šátky na krk, skleněné korály a umělé perly, předměty z hadí kůže) je vkus přímo diktován obchodem. Obejít se bez obchodu moderní člověk nemůže, leda by se vzdal většiny svých potřeb a odešel na venkov. Nemůžete na př. obstarat si nejjednodušší věc — čaj k snídani. Představme si: shánění adresy plantážníka na Ceylonu nebo v Číně, dopis v řeči, kterou snad neovládáte. Ale to nic není, skutečné obtíže teprve teď začnou. Neznámý muž v Číně vám nic nepošle, leda proti zaplacení předem. Odvážíte se poslati mu peníze? Právních úmluv není, nechá-li si vaše libry (vypočtete si, co stojí poukázka a kolik ztratíte na kursu) a nic vám nepošle, můžete mu nanejvýše čínsky vynadat. Váš muž v Číně však dá bednu čaje na poštu — a teď čekejte, až dojde, platte dopravu, pojištění, vyčlívajte... Ah, přáteli, jestliže jste byl někdy

tak bláhový jako já a objednával v záchvatu spořivosti knihy přímo z Anglie, běhal po poště s mezinárodní poukázkou, crossoval šeky a kupoval valuty, hádal se na celnici a na konec dostal knihu skoro rozdrbanou, s nalomenou deskou a natrženými listy, dáte se s radostí škubat knihkupci, kteří vám to sice nepočítají značně draze, pro které platí docela jiné kursy devis než pro jiné lidi, ale jimž můžete knihu jen poněkud poškozenou hodit na pult a nad to ještě telefonem dělat těžkou hlavu třikrát denně, nemáte-li ji za týden v bytě. A objednávat knihy nic není proti zboží, přicházejícímu do obchodu v družích, stanovených starými zvyklostmi. Nejste-li náhodou teoretický nebo praktický národohospodář, pochybuji, že víte co je to americká Middling nebo egyptská F. G. F. Sakellavidis bavlna, neb 20's mule twist Americ, že víte, jaký je rozdíl mezi hedvábním Grand Double Extra 13/15 a Grége extra 13/22. Nemysleme si, že zaměstnání obchodníkem je lehké a záleží jen v tom, že se zboží lacino koupí a draho prodá. U velkoobchodu, který musí počítati s vysokým rizikem, jednak měnicích se valut, měnicích se pojistných sazeb, tarifů námořních a železničních, měnicích se cel, s různými dovozními základy, kontingenty a konečně i s náhle se měnící potřebou, u velkoobchodu tedy je nutno ovládati všechny nitky, býti na vše připraven a míti ztráty kalkulovány v reži. Podstatně jinak mají se věci u maloobchodu, po případě cestou od velkoobchodníka k spotřebiteli. Tato cesta je někdy velmi klikatá a než dojde docela obyčejná krabice cukru, pytlík mouky nebo jablko do kuchyně, projde tolika rukama, na nichž ulpí trošinku zisku »z transakce«, že není divu, zůstane-li na konec cena někde v nepatřičné výši. Statistiky které jsme uvedli, počítají vesměs s přímou cestou od velkoobchodníka k detailistovi. Ale tak přímo se neobchoduje — leda v některých družích zboží, jichž není mnoho. Zejména tam, kde jde o obchodníky venkovské a městské maloobchodníky (hokynáře), jde zboží více rukama.

Čtenář se asi pozastavil již sám nad vysokým podílem maloobchodu na ceně zboží, uvedeného v americké, německé i naší statistice v úvodu k této úvaze. Zde jsme u kořene zla. Neboť nemůžeme se ubrániti dojmů, že maloobchod to je, který zdražuje ceny, a ježto tento dojem mají i jiní lidé, kteří se pokusili maloobchod buď vyloučiti, nebo organizovati produktivněji, musíme věnovati této otázce hlavní pozornost. Především ale: jak zdražuje zboží velkoobchod? Normálně, t. j., nemá-li monopolního postavení, (jako u nás na př. velkoobchod některým zbožím železným, uhlím, banány, solí), spokojuje se ziskem poměrně nízkým, máje náhradu ve velkém obratu. Ježto svojí podstatou je mezinárodní, má co dělat s mezinárodní soutěží a nemůže tedy býti dražší než ona. Přes to je to někdy právě velkoobchod, který zdražuje zboží spekulací. Při čemž však bývají vlivy spekulace namnoze přeceňovány, protože při ohromném množství obchodovaného zboží jsou docílené zisky vysoké a při přesunech cen zdánlivě nepatrných. Že však dovede velkoobchod vyháňeti ceny katastrofálně, ukazují různé obilní cornery a pooly na amerických plodinových bursách. Škodlivý vliv velkoobchodu na cenu je tedy především dán spekulací se zbožím. Zákonodárství celé řady států brání se mu zákazem termínových obchodů nejdůležitě-

tějšimi potravinami na plodinových bursách. Stejně jsou zakazovány nebo kontrolovány kartelové úmluvy, mající za účel zdražení zboží — ale na těch jsou účastní spíše výrobci než obchodníci.

Že maloobchod přispívá nejvíce k zdražení zboží, je dáno několika důvody. Do značné míry má místní monopol, zejména na vsi a v malých městech, ve velkých městech pak pevný okruh odběratelů. Obrat bývá poměrně malý, tím větší musí býti zisk, má-li se dosáhnouti onoho výdělkového minima, které činí podnikání vůbec rentabilní. Pozorujete-li ceny zeleniny nebo ovoce na tržišti a u obchodníků na předměstí, vidíte ihned značný rozdíl v ceně. Ze zkušenosti vím, že na př. čerstvé máslo, posílané od moravského překupníka (tedy ne od výrobce!) do Prahy v pětikilových balících, přijde při započtení poštovného o 8 Kč na 1 kg levněji než máslo kupované v obchodech, při čemž je jakost nesporně lepší. Zde je tedy zřejmý zisk 25%. Náš život nemůže se obejít bez rozvětvené sítě detailního obchodu, který nám dodá zboží až do ulice. Je ovšem otázka, zda je účelná dnešní organizace, vlastně desorganizace, kdy na výrobu a velkoobchod se navěsí celý hrozen detailistů, prostředníků, jejichž prostřednictvím je úplně zbytečné, z nichž každý však chce vydělati svých dvacet, padesát nebo také sto procent. Z války a z let poválečného měnového chaosu známe tento zjev tak podrobně, že netřeba mu věnovati více pozornosti.

Tendence moderní výroby směřuje k tomu, zbaviti se všech těchto příživníků a zprostředkovati pokud možno nejkratší styk s odběratelem. Snaha vychází s obou stran: od výrobce i spotřebitele — neboť na obou stranách je zájem vyloučiti neproduktivní živly. Konsum hledí uniknouti prostředníkům organizovaným nákupem přímo u výrobců nebo u velkoobchodu. Předpokládá to ovšem vázanost členství, poměrně těžkopádnou organizaci nákupní, a není-li členů velké množství, nemůže nikdy uspokojiti ve všech směrech. Mimo tyto překážky hospodářské jsou zde však ještě jiné průvodní zjevy, které sotva mohou existenci konsumních spolků podepřít: organizace spotřebitelů svádí k politickému využití.

Mnohem úspěšnější jsou různé formy přímého prodeje, organizovaného výrobcem. Singer první zavedl přímý prodej zákazníkům, a jeho továrna šicích strojů měla již před válkou přes tisíc filiálek, v samotném Německu na tři sta, které zprostředkovaly prodej přímo spotřebiteli. Dnes je to zejména automobilový obchod, který se děje téměř bez prostředníků, alespoň pokud jde o velké továrny, jako Ford, Citroen, Renault, Fiat. U nás zavedl Bata tento přímý prodej a po něm některé konfekční firmy. Ve velkých městech bývají to i různé konsumní firmy, na příklad mlékárny nebo pekárny, které prodávají bez prostředníků. Několik pražských velkých firem uzenářských má svoje filiální prodejny, vedle nich však dodává zboží i překupníkům. Namnoze dochází k spojení výrobců v jednu společnou prodejní kancelář, což ovšem předpokládá kartelovou úmluvu. Takových prodejních kancelářů pro uhlí, železo, cukr, chemické výrobky je u nás celá řada. V Německu je to zejména velká ústřední prodejna chemického průmyslu a prodejní kancelář rúrského uhlí, které představují tento způsob prodeje s vyřazením meziobchodu. Dokonalou organizací prodejní má Stan-

dard Oil ve Spojených státech, která prodává petrolej i benzin a oleje přímo spotřebitelům, rozvádějíc je z místa výroby zvláštním potrubím po celém území Spojených států. Ostatně automobilový ruč zavedl tento způsob přímého prodeje i k nám.

Ze stejných pohnutek, ale od opačného konce vychází organizace detailistů, kteří snaží se získati pro sebe výrobky přímo z továrny s vyloučením velkoobchodu. U nás tento způsob velkých obchodních domů dosud nezakotvil a pokusy, které se činily, vesměs ztroskotaly. V Německu je celá řada obchodních domů — nejznámější Tietz a Wertheim, ve Vídni Gerngross — které pracují přímo s výrobci. Sombart uvádí zajímavý případ obchodní organizace Felix Potina v Paříži. Tento obchod potravinami, založený již v roce 1845, má v Paříži 6 velkých obchodních domů. Vedle toho pak zásobuje řadu lodních společností a detailistů na venkově. Potin neodebírá téměř cizího zboží. Ve Vilette má továrny na výrobu čokolády, cukroví, sušenek, kávových náhražek, na konzervy, salámy a hořčici. V Pantinu destillerii alkoholu, továrnu na likéry, mýdla a voňavky. V Epernay továrnu na šampaňské a sklepy. V Libourne sklepy na bordeaux. V Jarnas sklepy na cognak. V Miramont sušárnu ovoce a továrnu na zeleninové konzervy. Všechny podniky zaměstnávají trvale 4.000 osob, v sezoně i víc. Mimo to má firma Potinova v Tunisu 5 statků o rozloze 28.000 ha, kde pěstuje víno, olivy, datle, pomeranče a pod.

Dokonalou organizací vybudovaly obchodní domy ve Spojených státech. Hirsch uvádí, že Sears Roebuck and Co kontroluje celou řadu průmyslů a vlastní sám 15 továren. Marshall Field and Co má tři továrny v cizině, 14 továren textilních a zaměstnává na 6.000 osob. V podstatě lze tuto organizaci shrnouti ve dva typy. V department stores a chain stores. První způsob není v podstatě nic jiného, než detailní obchod, provozovaný jedinou firmou v celé řadě filiálek. Naproti tomu chain store obchoduje většinou standardisovaným zbožím, kterého si žádá nejširší konsum. V obou případech je rozsahem podniku umožněno levně nakupovati. Chain store je specialisován, takže na příklad krupařský obchod je soustředěn v jedné ruce, a ze 30.000 krupařských obchodů je přes 10.000 filiálek jednoho řetězu. Muir uvádí, že ve Spojených státech je 3.000 obchodů materialistických, asi stejný počet 5 and 10 cent stores, z nichž polovička patří Woolworthovi, a J. C. Penney Store obchodující textilním zbožím, vzrostl ve dvaceti letech z jediného obchodu s obratem 28.000 dolarů na chaine store s 571 prodejny a obratem přes 70 milionů dolarů. Jednotné ceny a přes 100 filiálek má také Liquet Drug Storec, prodávající parfumy, toaletní potřeby, cukroví, hračky a drobné potřeby sportovní a Novelty Stops, které vedou v h r a d n ě n o v i n k y, což značí, že samy určují výrobu a módu.

Zcela zvláštní organizací jsou konečně zasílatelské domy, pracující pouze s venkovskými zákazníky a písemnými objednávkami. Tyto domy rozesílají dvakrát do roka — na jaře a na podzim — na statisíce adres tlusté ceníky o mnoha stech stránkách, krásně vpravěné s barevnými obrázky, jimiž nabízejí všemožné zboží od nábytku až po kartáček na zuby. Jsou to rozsáhlé domy s vlastní poštou a s přímým spojením s nádražím, umístěné ve středu hustě obydlených zemědělských krajů, a vyřizují denně několik tisíc objednávek.

Dopis přichází do zvláštní úřadovny, kde je opatřen běžným číslem, roztríděn a jde automaticky do příslušného oddělení. V době úžasně krátké — většinou za dvě až tři hodiny, je na druhém konci budovy objednávka vyřízena, podle čísel srovná se zbožím, zabalí a ihned odchází na poštu. Peníze posílají se buď šekem, nebo jsou vloženy do dopisu. Hirsch uvádí zajímavý příklad, jak v těchto obchodech je postaráno o bezpečnost placení. Je-li v dopise zmínka o penězích a peníze nejsou vloženy, oznámí to osoba, která první dopis otevřela. V tom případě píše se objednavateli, protože se stane často, že lidé zapomenou peníze do obálky vložit. Trvá-li objednavatel na tom, že peníze byly vloženy, zašle se mu zboží bezplatně, ale poznamená se do zvláštního seznamu a jeho všechny příští dopisy půjdou do ruky policejního úředníka. Zároveň se však poznamená do zvláštního seznamu také osoba, která dopis otevřela, a bude-li se opakovat u ní případ »ztracených« peněz, bude bez dalšího vyšetřování propuštěna. Ostatně jsou síly tak dobře placeny, že si rozmyslí zpronevřítí několikadolarové obnosy z obálek.

U nás je dosti rozšířen způsob přímého prodeje tovarů detailistům, nebo dokonce i spotřebitelům. Jsou to zejména některé textilní továrny, které vyřizují objednávky v malém. V novinách najdeme v době krise množství insertů náhodských, dobrušských a broumovských textilníků, u nichž lze objednat plátno od deseti metrů. Tento přímý prodej má však pro výrobce dosti nepříjemností, neboť zatěžuje jeho účtárnu a vyžaduje zvláštního personálu pro balení a odesílání. Výhoda je ovšem v tom, že malému zákazníkovi se neposkytuje úvěr, takže peníze jsou pohotově okamžitě, neboť zboží se posílá ve většině případů na dobírku.

Těchto několik příkladů má sloužit k podepření důkazu, že moderní hospodářská organizace hledí se zbavit zbytečného meziobchodu. Heslo racionalisace, jehož se užívá téměř výhradně s významným mrknutím do průmyslového kouta, platí snad ještě více pro obchod. Neboť dnešní způsob obchodu je důsledkem liberálního laissez faire, které jistě mělo svoje oprávnění, když se prolamovaly přehrady úzkého cechovníctví, ale není na místě v době, která musí uzkokostlivě šetřit energií a kapitálem. Tendence doby směřuje k dekomercialisaci. V Evropě, kde život je formován tisíci zvyky a sklony, kde národní zděděná kultura a tradice naráží na nové podmínky, tvořené technickým pokrokem, nebude nikdy dosaženo oné jednoduchosti, kterou se vyznačují země mladé kultury. Vezměme jen maličkost: naše jídlo. Evropská kuchyně je úžasně pestrá, bohatá, a nejen každá země, ale každý kraj má svoje zvláštnosti. Tak jako my švestkové knedlíky má Anglie mince—meat, Francie mušlové polévky a paštiky, Itálie polentu atd. Ale na Hané dělají zelí jinak než v Praze a docela jinak je dělají v Lipsku. Při této pestrosti není možno pomýšlet na odstranění celého řetězu prostředníků. To může Amerika, se svojí uniformní snídaní s ovesnými vločkami, jež koupí v krabici od téže firmy v celých Spojených státech, s jamem, který dodá rovněž jedna firma, s obědy, připravovanými z největší části z konserv. Až si zvykne na uniformitu amerického oblékání, na konfekční šaty a nezbytný slaměný klobouk, až nebude chtít pan Novák jiné šaty než pan Dvořák, pak bude možno odstranit z řetězu zprostředkovatelů řadu článků docela zby-

tečných. Dnes bohužel musíme odvádět vysokou daň ze svého žárlivě strážného individualismu.

Jedině v zemi společenské uniformity je možné, aby jednotné obchody dosáhly toho rozvoje, jeho Chain-stores ve Spojených státech. Safeway má 732 krámů a roční obrat 45 milionů dolarů (násobte třiceti!), First National Stores Inc. 1657 krámů a obrat 55 mil. dol., Yones Brothers Thea Co. Inc. 544 krámů a 25 mil. dol. obrat. A že tento způsob prodeje zlevňuje, ukazuje u nás případ Batův. Ostatně Filene uvádí podobný případ pro Ameriku: firma, vyrábějící jednotný typ boty o čtyřech nuancích za cenu 2.75 dol., prodá ročně 11 milionů párů a její čistý zisk činí — 5 procent!

Je na čase skončit. Jak jinak, než povzdechme a uctívou prosbou »odpovědným činitelům«, aby se zjistil také u nás statistický podíl, který mají na ceně výrobku jednotliví účastníci, hospodářského procesu: výrobce, doprava, obchodník, veřejná správa. V této souvislosti bylo by pak velmi zajímavé zjistiti, kolik procent činí různé zisky a kolik činí dělníkova mzda. Neboť je známo, že ještě dnes tvrdí někteří národohospodáři, že skutečnou hodnotu statku tvoří lidská práce.

DOBA A LIDÉ

Pavel Stránský:

Výklad o některých amerických věcech.

I.

Nejdříve výklad o tradici a historii.

Díváte-li se večer na New Yorkské Broadway, jak šílené obrazce doporučují vám žvýkačí gumu, automobilové obruče, lihuprosté nápoje a nové filmy a revue, nebo pozorujete-li s hrůzou, jak v Chicagu u Armour and Co černý chlap jako hora zapichuje každých 60 minut 1600 prasat, nebo postavíte-li se před Woolworthův dům a počítáte poschodí a než dopočítáte do padesáti, nejste si jisti, o kolik jste se zmýlili a musíte začít znova, nebo čtete-li v novinách, jak J. P. Morgan dovede během několika málo minut prodat (nebo snad koupit?) stomilionovou zahraniční půjčku, nebo spočítáte-li si, že národ, který, kdyby se řídil podle nás, měl by mít nejvýše 100.000 automobilů, zatím co jich má asi 24 milionů, tu si řeknete, že národ ten není sice národem Komenského, ale jistě národem budoucnosti.

Národ, jehož historie počíná se r. 1776, tedy v době, kdy my jsme měli za sebou téměř tisíciletí, vyplněné pohanstvím, křesťanstvím, nájezdy Mongolů, Turků a Němců, křížovými výpravami, rozbroji, válkami, aliancemi, míry, korunovacemi, dědickými spory, náboženskými revolucemi, konflikty s papežem a mezi sebou, persekucemi, zakládáním vysokého učení, románstvím, gotikou, renaissancí, barokem, obchodem, sociálními převraty a válkami, válkami a novými válkami, počíná se v době, kdy my tohle vše jsme již měli za sebou, vyšvihl se takřka přes noc do výšky, jako rostlina v tropech, a dnes jsme toho svědky, že ostatní a jistě starší a slavnější národové k němu vyhlížejí a čekají: co

řekne? — jak se zachová? — jaké stanovisko zaujme k tomu či onomu? — — —

Což všechno to, co za ta dlouhá staletí se nakupilo kolem Pražského Hradu, Kremlu, Windsoru a Westminsteru, kolem Bologně, Remeše i Paříže, od Rýna přes všechny ty středověké hrady a města až po Odru, v alpských kantonech, v Seville a Granadě, v Salcburku a v Meráně, v Benátkách, Florencii, v Janově a v Římě, v Byzancii, v Egyptě, v Athénách, v Jerusalemě, Bagdadu, v Indii a v Číně, což všechno to není ničím proti tomu co se skrývá v uličce ani ne tak velké, jako půl naší Hybernské, které říkají Wallstreet?

A věru, že to není ten, každému Američanu Nezapomenutelný, jehož tělo odpočívá v Mount Vernonské hrobce, ani jeho následovníci v Bílém Domě, ani ony dva sbory ctihodných gentlemanů, scházející se pod kopulí Kapitolu, jež posadily strýčka Sama na prestol tak vysoký, že je s něho vidět přes oba Oceány a ještě kousek dále! A věru, že za to nejsou zodpovědni ani jeho státníci, ani armáda, ani loďstvo, ani kolonizační rozpínavost! Kdo ví, jak by to dopadlo, kdyby se jen byly podařily Tychovi de Brahe ony chemické pokusy! Kdo ví, zdali by ta všechna stará, pyšná království, slavné republiky, úctyhodné municipality a všemohoucí presidenti — akciových společností — nechodili dnes s prosíkem místo do Wall Street do té malé zastrčené uličky za Svato-Jirským kostelem na Hradčanech? Ta ulička byla proslavenou po celé Evropě, když na Manhattaně brousily si Indiáni své šípy. A hle: Tam vás uvítají, přijdete-li k nim: »Well, měli bychom pro vás ještě 100 milionů dolarů, dá-li nám vaše vláda v zástavu cla, státní monopoly, železnice a výnos daní. Ohledně úroků a provise se dohodneme, nebude to dělat ani 10%.« A onde: »Přeje si pán podívat se dovnitř? Krásná vyhlídka z okna do Jeleního příkopu! Zpropitné dle libosti.« Tak přechází sláva světa. . .

Ale vraťme se k historii a buďme objektivní! Amerika má čtyři velké doby ve svých dějinách: Její objevení Evropanem r. 1492. Její vymanění z područí Evropanů r. 1776. Zrovnoprávnění Afričanů r. 1865 a konečně intervence v Evropě r. 1917. Od 1492 do 1620, kdy přistála loď Mayflower, nic se nedělo. Od přistání puritánských poutníků, až do prohlášení neodvislosti, nebo ještě lépe, až do krátké doby před tím, nelze mluvit o americké historii v pravém slova smyslu, neboť nehledíc k tomu, že se jednalo o teritorium britské, ti lidé byli čistokrevní Angličané a jich historie jest spíše částí historie anglického národa.

Tedy první vystoupení Amerického národa do dějin lidstva stalo se v dobách, kdy babička Boženy Němcové byla již dospívající dívkou. Od těch časů, až asi do doby Radeckého porážky — jejíž pamětníci dosud žijí — pospíšili si Američané vykonati to, k čemu na př. Německo potřebovalo dobrých tisíc let. Sjednotili se. Ovšem, poměry byly poněkud méně komplikované, neboť nebylo vzpomínek a historických práv, jež by brzdily tempo.

Následující doba, až do vypuknutí světové války, byla věnována hospodářskému rozvoji, a díky vyspělosti evropské techniky a síle paží evropských vystěhovalců podařilo se Američanům především kolonisovati celý kontinent a zapřáhnouti do svých služeb přírodní síly, jimiž země v pravém slova smyslu překypuje. Finanční investice v zemi, oplývající takovým přírod-

ním bohatstvím, slibovaly dobré výsledky, a proto angličtí a francouzští bankéři nedělali drahoty a půjčovali, kolik jen mohli a kolik se tam vešlo. Pomocí cizího kapitálu rostl průmysl, přicházeli nadaní lidé ze všech koutů Evropy, z nich se stávali zdatní a odvážní inženýři, a tak se stalo, že v době, kdy evropští národové dostali se do sebe, Amerika byla již tak daleko, že mohla využít konjunktury a dodávat. Dodávala tři roky a na konec se pustila sama do toho a Němci dostali za vyučenou. Tím končí se čtvrtá velká doba americké historie, jež zanechává Ameriku jakožto nejbohatší zemi na světě, věřitele všech válčících národů a bankéře celého světa.

Mají Američané nějakou povahu?

Povaha, vlastnosti, zvyky, způsob života, zkratka celá kultura národa závisí na plemenné příslušnosti, zeměpisné poloze, podnebí a rázu krajiny. Přebývají-li Rusové v úrodném vnitrozemí a jsou odkázáni, aby se živili orbou, Norové na hornatém pobřeží, odkázáni na rybnářství, Angličané na ostrově a pěstují při tom obchod, Němci v krajině takřka předurčené pro vytvoření průmyslu, lze bráti při analýsi charakteru každého z oněch národů za podklad tyto zjevy:

1. Rusové: Slované. Vnitrozemí. Velká rozloha. Širé pláně. Podnebí vnitrozemské. Zemědělství. Absolutní lidnatost velká, relativní malá. — Vlastnosti charakteru: Bezstarostnost, měkkost, romantičnost, roztržštěnost, citovost, hloubavá sentimentálnost a vznětlivost.

2. Norové: Nejsevernější Skandinávci. Hornatá, chudá krajina. Málo slunečních paprsků, chladné počasí. Tvrdá práce při rybolovu a rejdařství, z nichž obě je závislé na živlech přírodních.

Vlastnosti charakteru: Vážnost, vypracovanost tělesná i duševní, spořivost, mírnost.

3. Angličané: Anglosasové, od nepamětných dob odloučení od ostatních národů, chránění proti útokům úžinou, s možností činiti výpady dle libosti. Klíma mírné, přímořské. Obchod. Bohatství.

Vlastnosti: Sebedůvěra. Panovačnost. Chladnokrevnost. Velkorysost. Bezohlednost. Vypočítavost. Uzavřenost.

4. Němci: Germáni. Těžisko života spíše vnitrozemí, než u moře. Ve středu Evropy. Dějiště všech politických, hospodářských, náboženských a sociálních zápasů. Bohatá země, obklopená národy jiných ras.

Vlastnosti: Otrlost. Tvrdost až dravost na výboj i odboj. Drsnost v chování. Panovačnost. Pýcha. Rušný politický život. Houževnatost. Pilnost. Systematičnost. Organizační schopnost. Disciplinovanost. Veřejnost.

Zkusme nyní analysovat dle stejné metody národ, obývající Spojené státy:

Rasová příslušnost: Anglosasové, Germáni, Románi, Slované, Keltové, Semité, Mongolové jsou zastoupeni a těžko říci, jakým dílem každý a jak dalece pokročilo míšení. Mimo to 10% obyvatelstva jest černé rasy a asi ½% rudé a žluté rasy. Z celkového počtu asi 100 mil. bílého obyvatelstva jest v cizině narozených téměř 14 milionů a to ve všech koncích světa. Ze zbytku 86 milionů, asi 22 milionů jest narozeno sice ve Spojených státech, avšak z rodičů, kteří se narodili sami v cizině. Zbývá 64 milionů, vykazujících aspoň dvě generace domácího původu. Kdybychom šli takto stále nazpět, zmenšoval by se počet domácího obyvatelstva

postupně, až bychom dospěli k oné hrstce praotců, přelavivších se v době naší bělohorské porážky na Mayfloweru z Anglie do nynějšího státu Massachusetts, od nichž odvozují původ ti nemnozí stoprocentní Američané.

Pevnina, téměř tak veliká jako Evropa, obydlena jest co do počtu jednou čtvrtinou obyvatelstva, ponechávajíc výnos jedné čtvereční míle bohaté panenské půdy 36ti osobám.

Položena na lince, spojující Evropu s kolébkou asijské civilizace, s nadbytkem přístupu k oběma Oceánům, vykazujíc všechny myslitelné druhy klímatů, oplývající (až na některé výjimky) snad všemi lidstvu dosud známými přírodními dary, poskytuje Amerika svému obyvatelstvu neomezené možnosti, neohraničené naděje a neočekávané příležitosti. Žádnými předsudky nebrzděný, lidskou vyléčlostí nebičovaný a dávným zápasem s přírodou vyleštěný život vytvořil prostředí, ponechávající nadbytek prostoru k pořádnému rozpřáhnutí.

Lze-li vůbec několika slovy definovati charakter amerického národa, pak jsou uvedené okolnosti patrnými příčinami jeho mladosti, nevyhraněnosti, individuální neosobnosti, nezaujatosti, snášenlivosti, dětinské naivnosti, nepodezíravé přímosti, těkavé velkoplánovitosti, snaživého průkopnictví, dychtivosti po novotách, důvěřivého optimismu, smyslu pro humor, demokratické rovnosti, vlastenectví, osobního idealismu, bezstarostné požívačnosti, touhy po rychlém zbohatnutí, empirického systému ve vědě a práci, deduktivní metody ve tvoření pravidel a řádu (viz právní systém), produktivní tvořivosti, praktičnosti.

Mladost, nehotovost, jakoby provisorium všeho, co kolem sebe vidí, jest prvním dojmem každého nově přicestovalého ze Starého Světa. Ať se rozhlédnete po Broadway v New Yorku, nebo po Lafayette Square před Bílým Domem, nebo kdekoliv v Chicagském Loopu, nebo třeba na Market Street v San Francisku, o menších městech a vesnicích ani nemluvě, zmocní se vás otázka: Kdy zde hořelo? A skutečně, než si člověk na to zvykne, působí to jako na rychlo a prozatímně postavená čtvrt' po požáru, jen aby ti, zůstali bez přístřeší, měli zatím kde bydlet. Architektonicky naprosto zanedbané, z červených nebo hnědých cihel, bez jakýchkoliv ozdob, říms a okras, se spouštěcími železnými schody, zavěšenými pro případ požáru v průčelí »budovy«, s úzkými dveřmi a okny, zkrátka bez ladu a skladu postavené budovy, stojí na hlavních ulicích vedle moderních mrakodrapů. Stojí tam ještě od těch dob, kdy se město začalo stavět a rozšiřovat.

Není tomu ještě tak dlouho. Vždyť život i nejstarších budov, sloužících praktickým účelům ve většině případů, není delší než asi 40—50 roků (pravidlem však stárnou budovy po 15—20 letech). Toliko několik málo památných budov, k nimž lidé putují z daleka s posvátnou úctou, jsou o něco starší, jako na př. Bílý Dům ve Washingtoně, sídlo George Washingtona na Mount Vernon ve Virginii, Independence Hall ve Philadelphii, několik veřejných budov v Bostonu, Mas. z dob anglických Puritánů, v New Orleans, La. z dob francouzského panství, řada panských sídel v koloniálním slohu v jižních státech, zejména ve Virginii, a hrstka misíí z dob španělského a mexického panství v Jižní Kalifornii. Nejstarší z nich, uměle udržované, jsou asi 150 až 200 let staré.

ŽIVOT A INSTITUCE

Artur Marek:

Inteligent na vojně.

»Není větší sebránky nad inteligenty.«

Z oblíbených výroků kapitána zbraní J. V.

Mluvil-li kapitán nebo jiný důstojník pohrdavě o inteligentech, dávali jsme mu plně za pravdu. Znali jsme se přece sami nejlépe, a pokud šlo o teorii, říkali jsme: škoda každé rány, která padne vedle. Ale rány se nás netýkaly, ani když opravdu dopadly s veškerou důrazností ruky kapitánovy, který byl skvělý, čistokrevný voják. Právě tak více méně mimochodem a bez hanby jsme naslouchali ostrým kritikám, jimiž nás většinou spravedlivě častovali představení s rakvičkami a kosočtverci na náramenících.

Dokud jsem byl na vojně, myslil jsem, že se tak výjimečně vydařil náš ročník, lépe řečeno posádka, kterou toho roku sehnal do divisní důstojnické školy osud. Ale nyní se stýkám s novými frekventanty, čítávám pravidelně články a feuilletony o vojně a srovnávám-li vše s vlastními zkušenostmi, vidím, že poměry jsou stejné. A že to, co se mi zdálo při presenční službě originálem u kamarádů, je typické pro inteligenty vůbec.

Jak se inteligent na vojnu dostane? Tato otázka nerozlučně souvisí s jinou: jaký je poměr československého inteligenta k vojně?

Na vojnu přišel většinou, protože musil. Pokud nebyl líný, sháněl protekci. Byl-li dobrý representant svého druhu, přestupoval práh nového domova s úmyslem, dostat se hned anebo co nejdříve pryč. Nic se mu nezdá přirozenějšího a nevinnějšího, než ulejt se z vojny. V tomto názoru ho podporuje většina známých, kteří tvrdí, že je to nejlepší, co může pro sebe i pro vojnu udělat. Ovšem, jsou tu povinnosti občana státu, ale to se našeho typického inteligenta dotýká jen z dálky, asi tak, jako mravní poučky, jimiž oplývaly čítanky od první obecné až do maturity.

»Jak to, že vy jste na vojně? Copak nemáte známé? Nemohl jste si to nějak zařídit?« Kolikrát jste slyšeli tuto dokumentární otázku?

Inteligent se uchází především o klasifikaci C, která zjišťuje velkou vadu fyzickou a otvírá bránu z vojny do civilu. Také duševní vady dovolují odložit navždy uniformu. Nedosahuje se toho jen námahou na vojenském psychiatrickém oddělení, anebo šestinedělní exhibici na pověstném Magorce v pražské divisní nemocnici: básník jménem Vítězslav Nezval docílil C jako »duševně méněcenný«. Poznávám pro historii. Není pochyby, že z vojenského stanoviska je citovaná klasifikace správná. Ale neplatí jen o Nezvalovi a básnickém plemeni. Platí více nebo méně o každém inteligentu.

Není-li vada nebo protekce dosti silná, má inteligent na vybranou: klasifikaci B nebo A. První znemožňuje vstup do školy pro výchovu záložních důstojníků, zřizované v rámci divise a trvající osm měsíců. Inteligent s B se dostanou u pluku obyčejně do kanceláře, kde jim není zle.

Jeho poměr k vojně? Buďto žádný, nebo záporný, jak se sluší na člověka, který prožil válku jako syn ujařmeného národa. Je-li v českém inteligentu nějaká význačná vojenská tradice, je to antipatie ke všemu, co

k vojně patří. Ovšem v prvé řadě k vojně rakouské a německé, ale potom k vojně vůbec. Nerozhoduje vždycky logika; na druhé straně věci jsou logičtější, než by se zdálo. Cesta k pochopení dnešní situace vede přes vzpomínky dosud živé na lajtnanty s vysokými čepicemi, šavlemi a hvězdami, na smutné průvody na rychlo vycvičeného mužstva, které táhlo do fronty se zpěvem a lampiony v hlavních manlicherech, na transporty raněných a umírajících, které snášeli s tramvají a aut na nosítkách do školních tělocvičen a kaplí. Už od malička se učil doma a později z tisku a veřejných projevů pohlížet na armádu jako na instituci nesympatickou, nepřátelskou kultuře a civilisaci, zbytečnou a zavrženíhodnou.

Od té doby se situace národa dokonale změnila. Ale mnohé názory, patřící do staré situace, nebyly opraveny dostatečně. Nejméně pak byl opraven český válečný názor na armádu, zděděný a přejímaný celkem mechanicky stejně, jako na př. názor, že náboženství je přežitek anebo že jsme národ po vítěze husitský. Ačkoliv se to zdá nepravděpodobné, je pravda, že se náš inteligent po deseti letech samostatného života státu nedostal ve svém stanovisku k těmto věcem za stádium, v němž převládala radost nad šťastným koncem války a nejistota, co přijde po slavných legionářích.

Tak vybaven přijde průměrný inteligent na vojnu.

Hned na počátku presenční služby se střetne s něčím, na co byl ve svém životě velmi málo zvyklý: s disciplinou. První týdný je jako ve svěrací kazajce. Nedají mu možnost oddechu, štvou ho z místa na místo, dávají rozkaz za rozkazem a žádají, aby se s požadavky vyrovnal na sto procent. Z obavy, aby šarže nenašla prach na kavalci nebo bláto na botách, se náš inteligent nedostane pořádně ani k jídlu ani k mytí, ba ani k naléhavějším úkonům. Večer v devět musí bezvadně zařezávat na kavalci a ráno v šest vyskočit dřív, než dotroubí budíčka. Nesmí vůbec domů, nebo jen zřídka, a než vyjde z kasáren na ulici, je prohlédnut přísně od paty k hlavě, od bot k čepici, a teprve není-li shledána na jeho ústroji nejmenší závada, smí odejít. Nejmenší chyba má v zápětí trest...

Tato dresura je zajisté blahodárná pro inteligenty. Víc, než pro jiné. Jak by jinak bylo možno zvládnout takovou chásku? Vytvořit z materiálu tak různorodého jednolitou massu, uvést několik set rozumů a rozoumků na společného jmenovatele? Každý, kdo jen zavadil o organizační práci s inteligenty, ví, jaký je to úkol.

Vojně se nesporně daří a třebaš to bylo jen v prvním období, příznějme jí tu zásluhu.

První období je vůbec nejlepší a nejzajímavější. Inteligent, který dosud ležel v knihách, vysedával v kancelářích anebo tápal v nejistotách, čeho se po maturitě chopit, je nucen žít docela jinak než před tím a docela stejně, jako všichni ostatní kolem něho. Oba jmenované momenty, totiž radikální změna prostředí a kolektivismus jsou dva první velké klady inteligentova života vojenského a života vůbec.

Posudte, jaký význam má takový život pro inteligenta z onoho druhu rodin, v nichž ještě patří k dobrému tónu držet služku čili »služebného ducha«, jak říkávají, na tři kroky od těla a v nichž tělesná práce dosud patří do nižší kategorie. Nemyslete si, že nejsou také sportovní rodiny. Nemyslete si, že nejsou spor-

ovní rodiny, které na tyto věci nepohlížejí naznačeným způsobem.

Posudte, jaký význam má vojenský život pro mladého muže, který si názvu »muže« dosud ničím nezasloužil. Který měl v životě vždy všechno upraveno, který se nemusil o nic starat, který se nikam z domova nehnul anebo měl přichystánu filiálku domova všude, kamkoliv se hnul?

Anebo pro člověka, který se tolik zabývá svou inteligencí, že už vlastně vůbec není inteligentní, t. j. který už nemá oči a uši chápavě otevřeny na všechny strany? Teď musí každý den rukovat ven, do okolí kasáren, za každého počasí, za každé nálady. Pokud jde o nálady, tak typické právě pro tvora, jemuž se obecně říká inteligent: na vojně je ztratit anebo omezit na minimum. Je to luxus, na který není prostě kdy. Člověk je rád, že si v poledne na chvíli sedne — má-li ovšem kdy — a že se večer může uložit na kavalec.

Kolektivní život je pro něho také vzácný. Kdysi ho kus prodělal na školách, především na střední škole, protože na vysoké škole nemůže být o kolektivním životě řeč. Vojna je pro inteligenta první příležitost žít opravdu kolektivně, a to nelze ani dosti docenit. Kasárna jsou v prvních třech měsících skutečným domovem, v němž jsou všichni poutáni stejnými zájmy nebo stejnou nutností a v němž jsou si všichni rovni před bohem a u raportu. Pro všechny platí stejný zákon, pro všechny je stejně závazná práce a povinnost.

Totot jest veliké usměrnění, kterého je třeba právě inteligentům. Bohužel to je pouze začátek kapitoly...

V ovzduší prvních vojenských týdnů se rodí u inteligenta — téměř bez výjimky — něco, co překvapí nejen diváka, který si uvědomil vojenskou mentalitu českého člověka, načrtnutou v úvodních odstavcích, ale i samotného inteligenta, jehož ve vojenské metamorfóse stopujeme. Nepočítal s takovou možností, ani ve snu ho nenapadla, než přicestoval z civilu s kufříkem do kasáren. A přece od onoho dne, kdy oblékl poprvé uniformu, se ho onen cit zmocňoval a třebaš později ochabl, už nikdy ho úplně neopustí:

Radost, hrdost, pýcha, že je vojákem.

Těžko říci, co všechno spolupůsobí při vytváření tohoto pocitu, který můžete zjistit u každého ročníku nováčků. Rozhodně však jsou tu podružné momenty silnější, než momenty hlavní. Zálíba ve změně, v přestrojení, ješitnost založená na vlastní parádě vycházkové uniformě rozhodují víc, než uvědomění, jakou odpovědnost na sebe před státem v nové funkci bere, a krásný pocit, který by následkem toho měl zaplavit hrud každého vojáka, jak nám pravil jistý vyšší důstojník, vítaje nás k pluku.

Třebaš byl cit vojenské hrdosti takto složen, je pozoruhodnou silou ženoucí vodu na vojenský mlýn. Nezáleží tolik na tom, je-li to z dětinských pohmutek — jež jsou ostatně nejbližší atavismu — anebo z důvodů rozumovějších, jako na tom, co se s takovou silou dá udělat k danému účelu. Nuže, mnoho. Příklady můžete najít už na př. ve skautingu. Stačí zachytit obratně určité pudy, které v sobě nikdo nezapře úplně a které se dají snadno podnítit právě v prostředí tak kolektivně organisovaném.

Daleko vzácnější zjev mezi inteligenty je vojenská čest, o níž Angličan Kipling mohl psát realistické a krásné romány.

Ale tím bychom předbíhali, protože vojenská čest se nedostavuje tak rychle, jako potěšení nad novou uniformou. A než nadejde doba, kdy můžeme skutečně říkavit o vojenské cti, mnoho se změní v životě zmilitarizovaných inteligentů.

Už nejsou nováčky. Mají za sebou výcvik jednotlivce, dočkali se vánočních svátků a když se vrátili z dovolené do kasáren, začíná druhé období, ve kterém se nám inteligenti představují zase jinak.

Kázeň těžce dobytá v prvních deseti nedělích výcviku povoluje. Ne snad proto, že by železný režim nevydrželi vojáci. Spíše ho nevydrží šarže a důstojníci. Svírat někoho v pěsti znamená námahu, která jednoho dne omrzí.

Řekli jsme, že prvotní rychlý nástup a přitáhnutí otěží jedině umožňuje zvládnutí tak různorodé a neukázněné společnosti, jakou je intelligence. Počkali jsme až sem s poznámkou, že všechno to pozbývá víc než polovinu ceny, jestliže se neudrží aspoň přibližně stejné tempo po celou dobu trvání školy. Nic není tak nebezpečné, jako uvolnit několikrát za sebou bez zvláštní příčiny kázeň. Stalo se a bylo uvítáno s různými dojmy, z nichž žádný nebyl truchlivý. Nejdřív překvapení, docela příjemné, ale hned za ním obava, že je to jen čirá náhoda. Náhoda, která se opakuje často a pravidelně, přestává být náhodou. Rodil se nový systém, a radost veliká šířila se po mužstvu veškerém.

Někteří instruktoři odešli v prosinci do civilu. Tím ubyl dohled vyšších šarží a přibyla odpovědnost hochům, kteří začali zastávat funkce služby a zaučovali se v zastupování velitelů světnic, družstev, čet. Formy, do kterých nás vpravil velitel roty a ostatní důstojníci, trvaly dosti soudržně, ale pomalu začaly praskat. I objevily se trhliny na některých stranách, a den ze dne jich bylo víc.

Někteří hoši se drželi statečně: večerka je zastihla pod příkrývkami, šaty byly složeny v prkýnkách do předepsané krychle na polici, vstávali bez opoždění a bedlivě metli pod kavalcem. Jiní znenáhla zjednodušovali denní program. Ti, kteří o sobě tvrdili, že se na vojně naučili pořádku, podávali dnes a denně důkazy o tom, že se mýlí v samém základu. A nutili k otázce, která se stále vracela: byla to opravdová kázeň, která udělala z chlapců na čas dobré vojáky, anebo strach před trestem?

Tento rozdíl mnozí vojáci popírají, říkajíce, že nezáleží na tom, jak se dokáže disciplína, ale hlavní že je, aby byla. O dobrovolnosti kázně a jejím významu je několik krásných vět ve služebním řádě a v jiných příručkách, ale do praxe se dostane z této teorie málo, a pak se nemůže nikdo příliš divit, že se rozkazy plní většinou z bázně před trestem, a disciplína, bez níž nevykoná nikdy nikdo v životě nic kloudného, že je značně nesrozumitelný paragraf, na který se dobře dělají vtipy.

*

Stejně řídkým zjevem, jako opravdová kázeň — měla by se o ní napsat pěkná, poutavá kniha — je u typického inteligenta odvaha. Když píšu tyto vzpomínkové poznámky, lituji, že nemohu citovat několik příkladů, aby z nich každý viděl typickou nestatečnost inteligenta jako reprezentanta svého druhu. Mužstvo si stěžuje na zhoršenou stravu. Stravovací komisař, pověřený starostí o všechno, co souvisí s jídlem, odepře

hlásit věc u raportu, jak má právo a povinnost. Ať už má k tomu jakékoliv důvody: četa je uzná a hledá dva muže, kteří by přednesli stížnost u raportu jménem čety. Sotva byste uvěřili, co to dá někdy práce, než se přihlásí dva hrdinové a kolik mají výhrad proti původně navrhovanému textu stížnosti, která se jim zdá trochu revoluční.

O kritizování po straně není nouze a silnými výrazy se nešetří. Ale chtějte, aby svůj radikalismus uplatnili loyálně, v předepsané formě — hned se stáhnou jako šneci do ulity. Ať jde o nějaký kolektivní projev, nebo o jednotlivou akci, vždy se v hlavě inteligenta vynoří nejdřív otázka: nemohlo by se mi za to něco stát?

Byli u nás učitelé z obecných škol a měšťanek, profesori, absolventi škol hospodářských, inženýři, doktoři, bankovní úředníci atd., ale žádný z těchto stavů se nemohl pyšnit, že vyniká v této cnosti, přece typicky vojenské. Což vojna vychovává k odvaze? Na mou duši, ne. Aspoň na žádném z kamarádů jsem to nepozoroval. Často jsme o tom na světlici hovořili: honění za každou maličkost a přísné tresty, na něž člověk z civilu nebyl zvyklý, dosahovaly účinku, který vojna nikterak nemá v programu: stále bázně před následky za kterými s přechínů, jichž i dobrý voják má za den příležitost spáchat celou serii. Ustrašený voják, žijící ve stále předtuše trestu, není voják.

*

Náš inteligent si oddechl po úvodní dresuře a to se ví, nemá nic lepšího na práci, než přemýšlet o všelichém a především o vojně.

Je to thema pro něho docela nové.

Než šel na vojnu, neměl o ní ponětí. A když se na vojnu dostal, byl jí plně zaměstnán od rána do noci tak, že na to neměl kdy myslet.

Víte dobře, že inteligent přišel na vojnu více méně mimochodem a že za velkého úsilí důstojníků a instruktorů byl s pomocí boží uhněten poněkud k obrazu vojna.

Nechali jsme úmyslně stranou otázku, co si náš inteligent během prvního výcviku myslel o podstatě vojny.

Po pravdě řečeno, vlastní účel vojny nováčci-inteligenti nemají na zřeteli skoro vůbec. Vojna je pro ně tělesný training, pro některé zostřený tělocvik, pro jiné pozměněný skauting nebo zorganizované trampování. Učí se pořádku, poslušnosti, podléhají velitelům, bydlí při tom v kasárnách a nosí uniformu.

Když jsme přistoupili k výcviku v střelbě, a důstojník nás učil přesně zamířit na panáky v terénu, smáli se chlapani upřímně předstávě, že se učí střílet a nikoho nenapadlo, že by jednoho dne mohl střílet doopravdy. Ani tehdy nebyli chlapani blíž předstávě, když jsme chodili na střelnici a tam pálili za realistických okolností ostrými náboji do terčů, které měly podobu ležícího, klečícího a stojícího střelce.

Právě tak vzbuzoval smích výcvik v házení granátů. Byly to zřejmě děti, které si hrály na válku, žertující mezi dvěma hody modelem granátu, a ne muži, vědomí, že se cvičí docela konkrétně pro boj s nepřítelem zblízka.

Tomu se nemůže nikdo divit právě tak jako tomu, že »disciplína« byla prázdným slovem pro nás, kteří jsme rostli v jinochy za anarchie válečných a převrátových let.

V Ě D A A P R Á C E

Raketové auto a lety do vesmíru.

Před dvěma lety vystoupil německý astronom Max Vallier před veřejnost s projektem letu do vesmíru raketovou lodí. Jeho plánem bylo sestrojiti aparát, podobný torpedu, který by byl hnán do prostoru pohonnou silou, založenou na raketovém principu. Každý ví, jak vypadá raketa a jak funguje, neboť každý snad již viděl ohňostroj. Princip jejího pohybu nebude však každému znám. Spočívá v tom, že se určité množství prachu v raketovém prostoru přivede k explozi, to jest k rychlé přeměně v plyn. V zadní stěně rakety je otvor, kterým má možnost takto vyvinutý a silně ztlačený plyn vyraziti ven. Zpětný odraz plynu je tak mocný, že těleso, z něhož plyn uniká, je vrženo vpřed. Max Vallier měl v úmyslu užití tohoto nového zdroje pohonné energie na letadlo a na něm se vznésti do prostoru. Projekt vyvolal mnoho debat. Byli pesimisté, kteří jej absolutně zavrhovali, ale byli i optimisté. Byli dokonce ti, kteří počali připravovati praktické řešení. Tak na příklad Franz v. Hoefit ve Vídni sestrojil několik modelů interplanetárních lodí, poháněných vedle raketového zdroje ještě palivem alkoholickým a částečně i tekutým kyslíkem. Ale rozruch pomalu ochaboval a zájem o dobytí vesmíru mizel.

Letos vystoupila tato myšlenka znovu na veřejnost, tentokrát již v přesnějších rysech. U příležitosti stého výročí narození Julia Vernea vyrojila se celá pleiada komentářů jeho skvělých předpovědí moderního technického pokroku. Hlavně přetřásána historie jeho hrdiny letu na měsíc, vystřeleného do meziplanetárního prostoru ve zvláště upravené dělové kouli. Současně s těmito komentáři dostala se znovu na přetřes možnost letu do vesmíru. A znovu byla obecně považována raketa za nejvhodnější prostředek k tomuto experimentu. Optimisté psali: dobyli jsme vzduchu, létáme přes oceán a poletíme ku hvězdám. Většina lidí přijala však tuto utopii s oprávněnou skepsí. Ale tentokrát neměla se historie opakovat.

Zatím co svět očekával s nedočkavostí zprávu o osudu německých letců přes oceán a zatím co se stejnou pozorností sledoval přípravy a start Nobileva letu k severní pólce, stala se v blízkosti městečka Rüsselsheimu v Německu událost, která již dnes má ohromný význam. Na závodní Opelově dráze objevilo se první raketové auto a absolvovalo s úspěchem první pokusy.

Chef firmy Opel Werke, Fritz Opel, známý v závodním automobilovém světě, rozhodl se před časem uskutečnit ideu Vallierovu. Přistoupil ke konstrukci raketového auta a to s největší tajností. Raketové auto má v podstatě tvar jako každý normální závodní automobilový vůz, hlavně při pohledu ze předu. Spočívá rovněž na čtyřech kolech, opatřených pneumatikami na tlak. Jeho předek je konstruován tak, jako by obsahoval motor. Ale nemá žádný. Přední prostor vozu je vyplněn pákovitým zařízením, kterým se uvádí v zápal serie raket, umístěných na zadní straně vozu. Tyto páky se regulují nohama, jako přívod plynu u normálního automobilu. Pohonný organismus je uložen v zadní části vozu, která je tvořena silnou ocelovou skříní, z níž trčí ven dvanáct otvorů ocelových rour raketových. Poněvadž je nebezpečí, že by raketové auto při veliké rychlosti bylo zvedáno do výše, jsou po jeho stranách namontovány jakési nosné plochy, konstruované tak, že při velké rychlosti tlačí auto k zemi.

S pekelným rachotem a zahaleno v husté oblaky dýmu rozletělo se záhadné auto před zraky několika zasvěcenců k první

jízdě. S ohlušujícím praskotem explodovaly postupně rakety z otvorů na zadní straně vozu, vyplazující ohnivé jazyky, několik metrů dlouhé. S rychlostí expresního vlaku odpoutal se bezmotorový vůz od místa startu, aby letěl vpřed, hnán odrazovou silou vybuchujícího prachu. Jízda trvala osm vteřin. Jakmile vybuchla poslední raketa a rozplynulo se husté mračno dýmu, bylo viděti přicházeti jezdce neporušeného, nezraněného. První pokus se tedy zdařil. Německým technikům podařilo se uskutečnit ideu, načrtnutou již před 250 lety Newtonem. (Newton, jak známo, přišel již před 250 lety s ideou raketového pohonu a předpověděl na základě jeho dobytí vesmíru. Dokonce načrtl obraz vozu na zpáteční odraz a přikročil k jeho realizaci s tím kompromisem, že plyn nahradil vodní parou. S takto upraveným strojem konal pokusy.) Ve skutečnosti prakticky je ovšem tento výsledek velmi skrovný. Rychlost vozu, hnaného plynými výbuchy, nepřekročila dosud ještě ani rychlost normálního expresního vlaku. Ovšem dosáhla ji hned v pouhých osmi vteřinách, což je na druhé straně velmi cenné. Konstrukteři vozu tvrdí, že při větších raketách a při jinak upraveném stroji bude rychlost raketového vozu nejméně desateronásobná a že bude pro něj hračkou překonat všechny rychlostní rekordy.

Nově upravené auto má býti podrobena zkušební jízdě na závodní dráze u Berlína a pak převezeno do Ameriky, aby na písčínách v Daytonu Beach byl podniknut útok na světový rychlostní rekord.

Pokus však ukázal přesvědčivě, že principu raketového pohonu je možno použití u pozemních vozů. Ovšem každá vteřina jízdy stojí dnes ještě celé jmění. To bylo však u prvních výbušných motorů stejné. Ve světle číslic vypadal první historický pokus takto: Raketový vůz, vážící 1200 kilogramů, jel v osmi vteřinách rychlostí asi sto km v hodině. Za těchto osm vteřin jízdy bylo spotřebováno 75 kg prachu. K hodině nepřetržité jízdy bylo by potřeba 4500 kilogramů prachu, což odpovídá pohonné energii 600 kilogramů uhlí, anebo 300 kilogramů benzínu. Není tedy dnes ještě možno mluvit o praktickém použití tohoto pohonného zdroje. Prach je v podstatě mnohem účinnější pohonnou látkou, než uhlí a benzin, ale je dosud při pohonu zdrojem, značně neekonomicky využitým. Jen velmi nepatrný zlomek jeho energie přichází k využití oproti benzinovému motoru, dnes již tak dokonalému, že veškerou pohonnou hmotu přemění v energii.

Od auta má se pak přejíti ihned k letadlu a k letu do vzdušného prostoru. Opelova továrna již přikročila ke konstrukci letadla, opatřeného raketovým pohonem, a známý pilot Raab, proslavivší se bravurními leteckými kousky (v nedávné době přistání letadlem na berlínské třídě Unter den Linden), podnikne první let. Před několika dny již podepsal smlouvu.

Ve smlouvě zavazuje se k letu na letadle opatřeném raketovým pohonem systému Vallier-Sanders. Zvoleno letadlo »R. K. A. Grasmücke«, vážící prázdné jen 250 kilogramů.

Nejedná se o nějaký výstřel do vesmíru, jak se původně mluvívalo. Letadlo se vznese, jako každé jiné, počáteční rychlostí asi 50—60 kilometrů v hodině, aby pak průběhem letu dosáhlo rychlosti až 400 km. Účelem letu jsou meteorologická zkoumání a měření ve výši 8—10.000 metrů. Na jejich základě má prý pak býti později vybudována letecká doprava mezi Evropou a Amerikou raketovými letadly v této výši. Raab po skončení letu, které nastane v podstatě po dojití pohonné energie, sestoupí k zemi pomocí padáku. Letadlo samo bude rovněž opatřeno zvláštním padákem, pomocí něhož snese se k zemi. Původně se prohlašovalo, že letadlo po spotřebě pohonných výbušnin, se snese i s pilotem k zemi klouzavým letem. Ale to není dobře myslitelné a bylo to také záhy vyvráceno.

Je to tedy pravda. Ještě letos vznese se člověk pomocí rakety do nejvyšší vrstvy atmosféry do výše asi 15.000 metrů. Řidi-
 telné vzducholodi se sice již dostaly téměř do stejné výšky, ale
 letadla ještě ne. Kapitán Gray vystoupil ve volném baloně do
 výše 13 kilometrů, ale zaplatil tuto smělou životem. Letadlem
 byla již dosažena výše 12.000 metrů. Raketové letadlo
 bude moci vystoupiti však ještě výše. Má se dostat nad
 stratosféru, část to vzdušného obalu naší země, saha-
 jícího do výše asi deseti kilometrů, do výše, kde je ustavičný
 sluneční jas, ale kde je teplota nižší 60 stupňů pod nulou,
 která ovšem s přibývajícím výškou ještě dále klesá. V této výši
 není již vzdušných bouří, ale naprosto klidné proudění vzdu-
 chu. Bylo by zde tedy ideální pásmo pro let přes oceán. Malý
 vzdušný protiodpor dává možnost vyvinutí velikých rychlostí
 (raketové letadlo budoucnosti má totiž míti dopravní rychlost
 značně vyšší 500 kilometrů v hodině). Velkým problémem bude
 však zvyknouti si na nízký vzdušný tlak a na nedostatek ky-
 slíku. Letadla budoucnosti, beroucí se touto cestou, musila by
 míti vzduchotěsné kabiny, jejich posádka vzduchotěsné oděvy,
 umělé přívádění kyslíku z rezervního nádrží a elektrické vytá-
 pění. Jen s těmito zbraněmi budou moci bojovati s nedostatkem
 vzduchu a tepla. Zaoceánský let, takto uskutečněný, trval by
 nejvýše dvě až tři hodiny. Za jednu a půl hodiny mohlo by
 raketové letadlo absolvovati let nad severní točnou. Se stavbou
 letadla Raabova bylo již započato za jeho osobního vedení
 v dílnách Raab-Katzenstein Werken. První let má být pod-
 niknut ve třech měsících. Bude-li úspěšný, bude ihned konstruo-
 váno letadlo větší, aby mohlo dosáhnouti rychlosti asi 1000
 kilometrů v hodině. To by také prý nastoupilo první cestu
 přes oceán.

Ještě před konstrukcí raketového aparátu rozletla se zpráva
 o jiném pokusu letu do stratosféry. Známému anglickému fy-
 sikovi na Columbia-laboratoriu v Sydney, Mac O'Neilovi, se
 prý podařilo za součinnosti několika francouzských a anglických
 leteckých konstrukterů sestrojiti letadlo, které při velmi malé
 spotřebě pohonné látky má neobyčejně velkou rychlost ve stou-
 pání i rychlost ve směru horizontálním. Letadlo to je prý bez
 vrtule. Trup, nosné plochy a kormidlovací plochy jsou opatřeny
 zvláštními, účelně konstruovanými rourami, které podle potřeby
 pomocí pump, umístěných vně letadla, nassávají proudící vzduch,
 takže na příklad na spodních stranách nosných ploch a na spodní
 straně trupu vzniká silný tlak vzhůru a na hořejší straně pak
 silný tah rovněž vzhůru. Účelně postavenými rourami je pak na
 příklad možno dosáhnouti rychlého a prudkého stoupání. Tyto
 roury tvoří určité skupiny, které je možno podle potřeby měniti
 a tak jimi dosáhnouti buď stoupání nebo klesání, případně po-
 kračování letu přímým směrem, podle potřeby. Zahnutí krytu
 nosných ploch a stavba trupu mají tvar křivek, kladoucích nej-
 menší vzdušný odpor. Celé letadlo je zpevněno sítí výstužných
 drátů, upravených tak, aby jejich kmitání bylo co nejmenší,
 hlavně mezi systémem ssacích rour. Je známo každému, kdo již
 někdy letěl v letadle, že dráty v nosných plochách a dokonce
 i výstužné sloupky se velmi brzy proudícím a odporovým vzdu-
 chem rozkmitají a vydávají táhlé tony. Mnohdy vznikají do-
 konce z těchto tonů celé akordy. Tyto proudem vzduchu v po-
 hyb uvedené dráty kladou veliký odpor. Je proto nutno kon-
 struovati výstužné dráty tak, aby kladly i v klidu nejmenší
 odpor a aby oporem vzduchu se nerozkmitávaly, nebo monto-
 vati je tak, aby se jejich kmitavý pohyb vzájemně rušil. Po-
 daří-li se to, získá rázem letadlo na odporové ploše a tím i na
 rychlosti. Podle pokusu O'Neilova je prý opravdu možno tyto
 kmity redukovati na minimum. Letadlo O'Neilovo má také
 v dohledné době podniknouti první zkušební let.

Ale let do stratosféry není konečným cílem. Velmi často se
 mluví o uskutečnění letu do vesmíru. Tato zřejmě dosud utopie,

nepřekročivší ani za mák od dob Verneových, je stále více vtěs-
 návána do forem uskutečnitelných. Celá řada učenců zabývá se
 v poslední době stále více tímto ideálem. Bylo o něm již napsáno
 mnoho knih, mnoho úvah a načrtnuto mnoho plánů, doprová-
 zených celou řadou výpočtů, vedených do nejmenší podrobnosti.
 Ale vše to není vůbec nic platné. Je zde mnoho nesmírných
 překážek, k jejichž překonání nestačí dosavadní lidské pro-
 středky. V první řadě je to potřeba překonání přitažlivosti zem-
 ské. Podařilo-li by se nějakému tělesu dostat se od těžiště
 zemského tak daleko, že by přitažlivost zemská klesla na jedno
 procento, nepadlo by už těleso zpět k zemi, ale pokračovalo by
 v letu od ní rychlostí, jakou mělo právě v tom okamžiku. Kdy-
 by se tedy podařilo nějaké planetární lodi překonat prakticky
 přitažlivost zemskou, letěla by dále do vesmíru stejnou rych-
 lostí, aniž by k tomu potřebovala nějaké pohonné síly.

Ale překonání přitažlivosti zemské není jedinou nesnází. Dále
 by přišlo v úvahu nesmírné tření, které by musilo nastati při
 rychlosti tak velké, aby mohla překonat zemskou přitažlivost.
 Tření to bylo by proto tak obrovské, že atmosferická vrstva ko-
 lem naší země je odhadována na 400 km. Dále by přišla v úvahu
 vlastní práce, potřebná k překonání zemské přitažlivosti. Tato
 práce k překonávání přitažlivosti zemské měří se v jednotkách,
 nazývaných kilogrammetry. Kilogrammetr je práce potřebná
 k zvednutí jednoho kilogramu do výše jednoho metru. Tato
 práce se zmenšuje se vzdalováním od povrchu zemského. Ve
 dvojnásobné vzdálenosti od středu země je prý již čtyřikrát
 menší, tedy čtvrtinou původní práce, na povrchu zemském. Stou-
 pající vzdáleností pak stále klesá. Vezmeme-li tedy za základnu
 váhy meziplanetární lodi dvě tuny, shledáme, že k jejímu vzdá-
 lení z pole přitažlivosti zemské by bylo potřeba práce 13 miliard
 kilogrammetrů. Letadlo pak, které by mělo tuto přitažlivost
 s úspěchem překonat, musilo by míti rychlost skoro 12 kilo-
 metrů ve vteřině. Ta rychlost je ovšem mnohem vyšší, než
 rychlosti, které se podařilo dosud dosáhnouti i u projektilů
 nejsilnějších děl. Snad by se našel materiál, říkám snad, který
 by vydržel obrovský tlak při tak vysoké rychlosti, ale jistě by
 se nenašel lidský organismus, který by i za pomoci všech vymo-
 žeností dovedl totéž. Někteří řešitelé nadzemského letu počítají
 s tím, že by letadlo nebylo vystřeleno a že by tedy nedostalo
 ihned rychlost 12 kilometrů ve vteřině. Tu by teprve nabylo při
 letu ve větších vzdálenostech od země, kde je již atmosféra řídká
 a klade pohybujiícímu se tělesu menší odpor.

Dalším problémem je otázka pohonných látek, respektive je-
 jich váhy. Planetární loď musí s sebou nésti zásobu pohonných
 látek, z nichž se získává pohonná energie. Tato zásoba předsta-
 vuje po dobu působení přitažlivosti zemské mrtvou váhu, která
 vyžaduje velké množství energie. Při sestupu by pak situace
 byla stejná v obráceném poměru. Letadlo musilo se pohybovati
 rychlostí skoro 12 kilometrů za vteřinu, aby se dostalo z okruhu
 působnosti zemské přitažlivosti. Se stejnou rychlostí bude se
 tedy nyní vraceti k zemi zpět. Tato nesmírná rychlost musí být
 tedy nějak zmírněna. To by bylo prý dosažitelné tangentialním
 vstupem lodi do atmosféry. Vzducholod by při sestupu musila
 několikrát obletěti zeměkouli, aby velikým třením ve vzduchu
 zmenšila podstatně svoji rychlost do té míry, až by se mohla
 snést k zemi pomocí padáku. Někaké rychlé brzdění by nebylo
 myslitelné pro nesmírné rozžhavení tělesa (podobně jako je
 tomu u meteoru).

Vzducholod, letící za jmenovaných podmínek do vesmíru,
 doletěla by na měsíc za deset dnů. Naproti tomu výlet ze země
 na Venuši za stejných podmínek by trval asi dva roky. Rych-
 lost planetární lodi, která se nám zdá tak nesmírná a prakticky
 nedosažitelná, není v podstatě žádnou rychlostí u porovnání
 s rychlostmi kosmickými.

Ovšem že by bylo nutno řešiti ještě velkou řadu neméně obtížných otázek. Jednou z nich by byla otázka dostatečného množství vzduchu posádce lodi. Ta by se sotva dala řešiti pomocí zásoby kyslíku v bombách. Další otázkou by bylo překonání mrazu ve vysokých polohách, dosahujícího až 273 stupňů. Elektrická kamna by se dala sotva užiti, poněvadž by se pro ně nedal vzít s sebou pohon. Také petrolejová kamna, i kdyby vydala žádoucí množství tepla, by vyžadovala nesmírného množství topiva, které by podstatně zvýšilo váhu lodi. Jedině možné by bylo utopistické řešení, spočívající v dobývání tepelné energie ze slunečního tepla. Dále by přišla v úvahu otázka zamezení tak nesmírného tlaku, jaký při tak velikých rychlostech by nastal a jaký by náš organismus ani ve zlomku nesnesl.

Z těchto několika náznaků je jasně viděti, že let do vesmíru zůstává zatím stejně nemožnou utopií, jako za dob Verneových.

Pro pouhou zajímavost možno uvést, jak na příklad lící někteří současní beletristé budoucí let z Berlína do San Franciska, tedy na trati dlouhé 9300 kilometrů.

»V blízkosti Leuna Werke, dodávajících lodi dostatečné množství tekutého kyslíku, odpočívá o patnácté hodině raketová loď, dlouhá 33 metrů, připravená k letu. Její osa svírá se zemí úhel 55 stupňů. Cestující dvě dámy a jeden pán stoupají po dlouhém schodišti do prostoru pro cestující. Na úzkostlivou otázku dámy, zda v dnešním nepříznivém počasí se lodi podaří dostat se nad zemí bez nehody, odpovídá řidič s úsměvem, že výstup nebude trvat déle než dvacet vteřin a že tedy není obav. Cestující se zájmem pozorují zařízení, dodávající dostatečné množství kyslíku, i zařízení oteplovací. Jejich cela je neprodyšně uzavřena a opatřena tak silnou isolační vrstvou, aby do ní nemohl vnikati vnější chlad a hluk. Konečně je vše k letu připraveno. Řidič se zeptá, zda panstvo dobře leží na svých místech a přesně o šestnácté hodině zazní znamenání zvoncem. Loď je polykána prostorem. Šedesát tisíc výbuchů ve vteřině jí dodává šílené rychlosti. Cestující jsou k lůžkům přikuti. Jejich údy jsou těžké jako z olova. Jen tlumeně zaznívá dovnitř šum nesčetného množství výbuchů. Pak i ten mizí, neboť rychlost lodi je větší než rychlost zvuku a proto žádný zvuk v ní nezůstává. Za chvíli nastává naprosté ticho a jasné světlo ozáří kabinu. Chtějí vstáti, aby se podívali, co se děje. Ale co je to s nimi? Jejich váha neexistuje. Dáma stojí náhle nohama vzhůru. Muž trčí bez pohybu ve vzduchu, vodorovně se zemí. Jen s velikou námahou podaří se mu pomocí okolní sítě dostat se k dalekohledům ve stěně kabiny. V tom zazní hlas řidiče, varujícího, aby se nedívali do slunce, neboť je to prý nebezpečné. Pod nimi leží tmavá prostora. To je země, respektive Atlantický oceán. Tam kdesi vzadu v mlze je Evropa a před nimi jen slabě viditelná Amerika. A přece letí teprv dvanáct minut. Je to možné? Muž přitahuje se k dalekohledu, jímž možno sledovati slunce. Ale běda, to nestojí klidně jako při pohledu se země. Běží zběsile rychle po své dráze a je brzy za lodí. Za nedlouho je loď nad Amerikou. Kanada leží pod ní. Míjí velká jezera. Po dvaceti sedmi minutách se náhle loď otáčí horizontálně. Brzdící kormidla začínají pracovati. Řidič snaží se dáti lodi klouzavý let pomocí křidel, zvolna vystrčených. Rychlost je stále veliká, ale přece zřejmě ubývá. Pak jde již vše mnohem pomaleji. Po dvou hodinách je konečně nad městem. Cestující rozoznávají jednotlivosti. Ve spirálách klesají. 5000, 3000, 1000 metrů, a posléze po 2 hodinách 37 minutách přistávají.«

— Eddie. —

POVOLÁNÍ A ZÁLIBY

Roland Dorgelès:

Chvála moderního cestování.

Předkládáme čtenářům výňatky z přednášky známého francouzského spisovatele-cestovatele.

Cestující spisovatel je každou chvíli zaražen různými objevy. Oč krásnější by bylo to, o čem jsme snili! Nepřáli bychom si potkávat v Benátkách gondoly s petrolejem, v Šanghaji syndikované Číňany, kteří nosí tvrdé černé klobouky, nemají-li na hlavě vojenská přilby. Trápí nás, že se v Seville tančí foxtrot a že negři v Zambezi kupují šaty na splátky.

Když jsem byl v paláci Hué přijat Jeho Veličenstvem Khai Dinh, císařem anamským, víte, co mi císař ukázal? Svě umělecké malby! Byl jsem vyjeven. Panovník vykreslil tužkou portréty všech významných osobností dvora.

Ano, tak trávil císař svůj čas v Zapovězeném městě, s druhé strany Nepřemožitelné Zlaté Brány. Takový je rub orientálního exotismu.

*

Když jemnocitní cestovatelé spatří děsný železný most, vedoucí přes Řeku vůni, anebo ohavné tovární komíny, zabraňující výhledu na ceylonský kraj, zlořečí civilisaci. Pomyslete jen, Indové se teď zabývají opravováním bicyklů, a krásné Singhalky s mámivými očima kupují v předprodeji křesla biografu.

Nechceme tomu věřit, zakrýváme před tím oči, uchylujeme se do ideálních krajín, které prozkoumali jen básníci.

Je to tak lákavé... Popíšete velkolepé vegetace z Tisíce a jedné noci, pohádková města, promluvíte s extasí o panenském lese, který kvete. V panenském lese že nejsou květy, ani světlo že není pod neproniknutelnou klenbou spletených lian? Co na tom? Vaši čtenáři se tam nepjdou podívat.

*

Nemá být touhou všech spisovatelů dát iluzi skutečnosti, znovu tvořit život? Nalícit, přemalovávat: k čemu to? Obrátit záda ke skutečnosti, abychom hledali v minulosti obrazy, které se rozplývají?...

Nikdy země neskýtala naší zvědavosti tak překvapující podívanou. Pryč jsou časy, kdy musil člověk dát celou existenci na proniknutí jedné pevniny. Auto zvítězilo nad pouští, všechna moře jsou otevřena, a Bagdad je vzdálen letadlem z Paříže dvacet hodin.

A potom, proč plakat nad tím, co už není, proč naříkat na zříceninách? Člověk není živ lítostí, jako lev není živ konopím. Chvalořečím nebí, že jsem byl zrozen v době elektriky, auta, letadla a bezdrátové telegrafie. Myslíte, že indické chrámy budou méně tajemné a krásné, když bude možno za večera zmocnit se jich nesmírným štětcem projektoru a vyrvat je noci?

Myslíte, že Sisovath, starý král Kambodže, je méně zajímavý ve svém tvrdém nedělním klobouku, který obohatil drahými kameny a zlatými střapečky, než pod tíživou tíarou králů Khmers? Ale docela ne! Jeho koruna je koruna dobrého krále Pausola.

Naše civilisace nezabíjí malebnost: přetváří ji. To právě jsem chtěl dokázat v knize »Na cestě mandarinů«.

*

Když jsem procházel výšinami na pohoří anamském, kde žijí primitivní rasy pastýřů a lovců, měl jsem k dispozici starou rachotinu — auto, řízené skoro nahým domorodcem. Jeho kostým pozůstal ze dvou špinavých hadrů: jeden jako turban ovinutý na hlavě, druhý kolem kyčlí. Platil ostatně ve své vesnici

za mladého elegána: jistý švih ve způsobu, jakým upevňoval své nečisté prádlo.

Stávalo se však často, že vůz nechtěl z místa.

»Pane, nemůžeme jet«, říkal mi šofér, který uměl lámat několik francouzských slov.

Všimněte si faktu, že tento dobrý divoch neměl ponětí o motoru. Lépe řečeno: byl schopen řídit, protože byl velmi inteligentní a naučil se tomu, ale nikdy si nevysvětlil, jak ta věc fungovala. Pro něho to bylo cosi zázračného, bělošské čáry. A tak když mašina neběhala, vyšrouboval svíčky, profoukl je, protože je to zvykem, ale zvláště si pospíšil s obětováním bílého kuřete genui vozu, onomu malému otrásajícímu se bohu, který se patrně skrývá v karburátoru nebo v magnetu. Potom, když byly obřady skončeny, natočil prudce klikou a auto se rozjelo.

Někdy však se přece vše nehnulo z místa. Bylo to tedy vážnější. Genius byl jistě velmi nespokojen. Aby se nám zalíbil, pobíhal šofér kolem motoru, zjišťoval, jsou-li všechny součástky v pořádku, ale v nitru byl přesvědčen, že jeho práce je houby platná a že jenom bůh mu může pomoci. A tehdy neobětoval kuře za deset sous, ale nádherné černé prasátko! Podřízl mu krk podle ritu, dal se do vzývání, zavřel kopotu a motor tentokrát zahrčel. Všichni byli spokojeni, bůh Moišů, šofér a já také.

Zvláště já: nebot není-li zázračný neustálý kontrast modernosti a primitivního života?

*

Jsou tomu tři léta. Jistý letecký důstojník v Indočině chtěl uskutečnit letecké spojení mezi Hanoí a Luang Prabang. v krajině plné řek a lesů, kde ještě nejsou prokletěny cesty. Měl poruchu a musil přistát blízko laotské vesnice. Stará laotská legenda vypráví, že jednoho dne Syn Nebes sestoupí s oblak na velkém ptáku, aby přinesl svému lidu ztracenou svobodu a štěstí. Ubožáci naráz uvěřili, že letadlo je legendární pták a přiběhli v průvodu hledat aviatika. Ženy ho obklopily, zasypaly ho květinami a spolu s muži ho odnesly triumfálně do vesnice za zpěvu a hudby gongů.

Není to nejrozkošnější pohádka?

Jedině naše epocha může zrodit podobné.

*

Věřte mi, moderní krása se plně vyrovná kráse minulosti. Všechno je krásné pro toho, kdo umí vidět. Souhlasíme, starý svět, ztrácí každého dne na své antické majestátnosti, ale na druhé straně tolik získal na své roztomilosti a nepředvídané svůdnosti!

Vzpomínám na svého přítele, který byl v roce 1926 poslán do Guadeloupe, pověřen politickým posláním. Jednalo se o svržení guvernéra, čert už ví proč.

Všechno obyvatelstvo bylo informováno o jeho cestě, a když parník vjížděl do přístavu, byl naráz obklíčen celou flotilou malých člunů, v nichž se hemžila sta černochů. A poněvadž tito černoši, mimochodem radikální socialisté, chtěli uctít delegáta své strany, všichni si vzali na hlavu cylindry. Tři sta černochů v klaku, gestikulujících v lodkách, není to skvělé?

Řeknete mi, že všechno to se daleko nevyrovná nádhře příjezdu Ferdinanda Corteza do paláců azteckých anebo odjezdu nádherymilovné královny Sáby do Jerusalema, ale konečně. Gantimozin je mrtev, krásná Balkis také a naše politování na věci nic nezmění. Kdyby se znovu objevili se svým sprežením v prostředí našeho moderního života, bylo by to vidění z masopustního úterka.

Je třeba volit: kočár nebo auto, plachetnici nebo parník. Pokud jde o mě, volba je hotova. A vaše také, doufám. Možná, že někdo povzdychne: »Ach, staré, dobré časy dostavníků!« Vzpomínáte si však na ony bídné koňské omnibusy před válkou,

v nichž jste musili ztrávit celé dlouhé dny, když jste chtěli dojet z Paříže do Nizy?

Dnes vyskakujeme z auta odpočinutí, jasného ducha a jednotvárné etapy, které kazily donedávna nejkrásnější cesty, projíždíme rychle, za jedinou noc ve spacím voze, jako se převracejí v knize nudné stránky.

*

Nejsme dosti vděční naší době. Neumíme vidět krásy, které nás obklopují, a křičíme hrůzou před věcmi, které budou možná naši vnuci obdivovat. Znáte egyptské pyramidy? Celkem vzato, jsou to antické mrakodrapy. Rozněcujeme se před nimi podivem, protože jsou tu od století, ale můžete být jisti, že když dal Cheops vystavět tu svou pyramidu, Egypťané staré školy upadli v zoufalství.

»Viděli jste, co dal postavit? Čemu se to podobá? Ah! Jeho ubohý otec by nebyl dal zbudovat takovou obłudnost!«

Dnes se díváme s tímž pohoršeným úšklebkem na padesátipatrové domy New-Yorku, ale možná, že za čtyřicet století, až všechny civilizace budou shrouceny, budou chodit lidé v průvodu obdivovat ruiny mrakodrapů a nějaký mladý panovník, jako kdysi Bonaparte, ukáže na jejich střechy svým vojákům.

*

Miluji rozlehlé přístavy s hřmotnými doky a všechny parníky, které vyrážejí sirénami dlouhé volání. Miluji magický hlas bezdrátové telegrafie v noci na temných palubách lodí. Miluji nádraží s nesmírnými zasklenými plochami a krásné lokomotivy s hrudí atletů, visuté mosty, mocné a lehké, které překračují jediným rozkrokem řeky a onen nezapomenutelný kahýrský vlak, který unáší pouští celou záplavu smíchu a jasu.

Tato moderní krása přece však nestačí mnohým cestovatelům. Beznadějně pohlížejí do minulosti. Nechtějí uznat svět tolik odlišný od svých snů.

*

Jsou jednotlivci, kteří nikdy neopouštějí svůj krb, jsouce vázání povinnostmi, řemeslem, rodinou, a kteří jsou přes to velkými cestovateli, z celé své duše, všemi svými touhami. Osud tomu nechtěl. Scházela příležitost.

Táž příležitost způsobí, že nějací měšťáci-peciválové budou povoláni na druhý konec světa a povedou až do své pense pohnutou existenci. Ne nadarmo zpodobovali staří štěstěnu s páskou na očích. Nevidí jasně. To je její jediná omluva.

*

Znal jsem, na malém ostrově v zálivu tonkinském, párek dobrých lidí, Francouzů, kteří neměli na svém odpočinku jiné společníky kromě čínských rybářů, kteří se trochu míchají do podloudnictví.

Když jsem u nich vystoupil, neviděli Evropana déle, než před měsícem. Pomyslíte si, že to byli dokonalí dobrodruzi. Ani zdání. Nikdy jsem se nesetkal s klidnějšími a domácnějšími lidmi. Je jisto, že kdyby byli mohli poroučet osudu, nebyli by se uchýlili na odpočinek do země vodních smrští. Ale toto místo jim bylo nabídnuto, přijali je, a dobrá hospodyně, místo aby zabíjela slímáky ve své zahradě, navykla si zabíjet hady. Mimo tento detail se však nic nezměnilo.

Přinesli z Francie se svými zavazadly svůj rozumný vkus a moudré zvyklosti a vedli na blízku čínských břehů touž provinciální existenci, jako by byli vedli na venkově u Nantes, odkudž pocházeli. Ostatně, ať se stalo cokoli, vždycky všechno skončilo v Nantes. Když otevřeli k obědu krabici zažloutlého másla, dobrá paní se usmívala:

»Ah, to není jako v Nantes! Tam mají, pane, dobré máslo!..«

Když byl na cestě zabít pardál anebo když přišla zpráva, že tlupa pirátů právě oloupila u přístaviště celou flotilu rybářů, vracejících se z Cat-ba, manžel mručel:

»Ne, takové věci v Nantes člověk neviděl!«

Což bylo zřejmé. Tito bodří lidé, ačkoliv žili v subtropickém pásmu, necestovali: byli pouze přemístění. To není totéž.

K cestování nestačí jen koupit lístek a sbalit zavazadlo. Říkám vám, jsou velcí cestovatelé, kteří nikdy nikam neodjíždějí.

Na počátku jsem vás vyzýval, abyste se pustili na moře. Tento okamžik stojí za to, aby byl žit. Odjezd je svůdný a srdcervoucí, ale návrat má v sobě tolik radosti. Znamená shledat se opět s těmi, jež milujeme, začít znovu klidně svůj životní běh, a krb se zdá být o tolik sladší, když jsme jej na tak dlouho opustili!

I ten nejponíženější má své tajemství, které ho čeká v jeho zemi. Pro jednoho je to úsměv ženy. Pro druhého studovna, kde se píše, hlas dítěte, hudba, roh zahrady. A někdy ještě méně. Jednoho dne, na paluě »Porthosa«, jímž jsem se vracel do Francie, ptal jsem se kolona (koloniálního zemědělce, pozn. překl.), který jel domů do rodného kraje po pěti letech, co ho v radosti z návratu nejvíce okouzlovalo.

»Na mou věru, nejvíce se mi líbí, že budu moci jíst dobrou hrachovou polívku.«

Nesmál jsem se. Co chcete, muži jsou podobni Chrysolovi: žijí z dobré polévky a ne z krásné řeči.

Ten, kdo cestoval, třeba se vracel s prázdnými kapsami, vrací se vždy bohatější, než odjel... Jakou zásobu postřehů a obrazů si přináší! To jsou duchovní renty, které najde později, v hodinách osamocení, a nad nimiž bude šťasten.

Mládí žije nadějami. Starý věk vzpomínkami. Dbejte, abyste nežili ve stáří lítosti. Nepřejte sluchu hlasu moudrosti, který vám přednáší bajku o Dvou holubech a radí vám zůstat za pecí.

Pokouší vás dobrodružství?

Jeďte!

Že to je hloupost? Že se vrátíte zklamáni? Co na tom záleží? Uvidíte... A opakujte si moudrou průpověď Courtelinovu:

»Lépe je zkazít si mládí, než neudělat vůbec nic...«

Vzpomínám si na naše mládí na Montmartru, na stinném molu Lapiu Agile, odkud jsme se dívali, jak v mlze připlouvají nové velké domy, podobné lodím, se stožáry svých lešení a vlajkami, které se třepaly.

Montmartre, to byl náš Palas, malý přístav, odkud jsme vyjeli. Kolik z nás od té doby ztroskotalo!

V starém sále kabaretu jsme mluvili bez ustání o cestách, opření o dřevěné stoly. Všechny země probouzely naše touhy a opakovali jsme, rozpálení, opojná jména zastávek na moři:

Dakar, Singapur, Grand Bassam, Kobé...

Co kouzla může být ukryto v prostých slabikách slova! A tento sen, snad neuskutečnitelný, stačí někdy na zkrášlení celého života.

D O P I S Y

Intelektuální manželství.

Radlice, 11. května.

Vážený pane redaktore!

Dovolte mi, prosím, několik poznámek k článku pana J. Maška o krizi intelektuálních manželství.

Na otázku, v čem se jeví krise intelektuálních manželství, odpovídá si autor: »Nejen přemrštěné požadavky intelektuálních žen (na vzdělání mužů), ale také častá neschopnost intelektuální ženy vést domácnost, působí v uvedeném směru.« Hledá tedy hlavní vinu u žen, což je přirozeno, protože sám je mužem. Podívejme se na ty výtky z blízka.

Mladé, studované dívky prý nebaví ruční práce, neumějí šít

ani vařit, během studia prý zhrubnou, ztrácejí ženskost. To je pravda. Ale: muž, který si takovou dívku bere, ví přece o těchto nedostatecích již před sňatkem a ožení-li se s ní přes to, je zřejmo, že je s ní spokojen tak, jaká je, anebo předpokládá, že se po sňatku věci samy urovnají. Vskutku také, když dívka která se vdává, je si vědoma, jaké povinnosti na sebe bere, naučí se již z lásky k muži brzy hospodyňství — (vždyt vaření, šití a uklízení je přece snadnou věcí pro bystřejší ženu) — a koná tuto pro ni snad neradostnou práci třeba se sebezapřením, ale koná ji dobře. Zejména když muž projeví dosti porozumění pro její dobrou vůli. Tím však není všechno zachráněno. Jsou přec intelektuálky, které jsou vzornými hospodyněmi a přece nevytvoří manželství šťastná. Že to zavinují přemrštěné požadavky žen na vzdělání mužů, nebo přílišná samostatnost a osobitost obou manželů, která jim nedovoluje navzájem se přizpůsobit? Vždyt v duševně nerovném manželství přizpůsobení a dorozumění není možné — alespoň toto byl až do nedávna argument intelektuálů, kterým vysvětlovali svá rozbitá manželství!

Žena intelektuální prý žádá, aby muž byl vzdělanější než ona. To je, prosím, pravda jen na polovic. Teprve když nic jiného nemá od muže k očekávání, teprve pak žádá žena větší vzdělání u muže jako poslední útočiště, v němž by mohla zachrániti svoji lásku! Hospodyňství nečiní ženu ženou a vzdělání nečiní muže mužem. Žena velmi vzdělaná a muž prostý — nebo naopak — mohou vytvořiti nejkrásnější manželství, najdou-li ve svých charakterech dosti důvodů, aby se navzájem cítili.

A tu, myslím, je kořen krise všech manželství, nejen intelektuálních: v nedostatku vzájemné úcty. Muži pohrdali vždy ženami — zjevně nebo skrytě — s povýšeností rozumovějších (nepravím rozumnějších) bytostí. Ženy chtěly si vydobýti úcty. Pospíchaly, aby se mužům vyrovnaly, a výsledek se objevil: nyní ženy pohrdají muži. Nimbus mužův se rozplynul. »Žena jinak se obyčejně přizpůsobuje muži, ani si to valně neuvědomujíc,« píše pan Mašek. Ano, a proto, naříkají-li dnes mužové na ženy, necht se nejdříve podívat na sebe.

Pokud na stavu věcí nese vinu výchova, především školy, o tom se dobře vyslovil prof. dr. J. Macek: »Naše školy přecpávají lidi vědomostmi, ale nevytvářejí povah.« Ano, dobrých povah je třeba, aby si lidé dovedli učiniti život vzájemně nesitelným i tehdy, když se mnoho musí slevovati z idealisovaných představ, které si v opojení smyslu o sobě vytvořili. Zanedbaná kultura srdce musí dohoniti kulturu rozumu. Sebevláda a vědomí, že je třeba plniti věrně převzaté povinnosti, musí nahraditi nekrocené žádosti po osobním štěstí, splňované třeba na úkor štěstí druhého. Intelektuálové by tu měli jíti příkladem napřed. Nedovedou-li toho, nezasluhují jména intelektuálů.

Poroučím se Vám, vážený pane redaktore, s pozdravem a v plně úctě

Jožka Sedláčková.

NOVÉ KNIHY

Otázky moderní sociologie je titul nové sbírky vydávané nákladem Ústředního osvětového sboru hl. města Prahy, jejíž 1. číslo obsahuje práci Dr. Zd. Ullricha, »Společnosti ve světi zvířat«. Vzrůst sociologického myšlení u nás a zájem, jenž si vyžádal celé cykly přednášek o této vědě, je vlastním původcem myšlenky vydávati drobné práce sociologické, které by shrnovaly formou přístupnou každému laikovi výsledky bádání v tom či onom úseku sociologického pátrání. Dr. Zd. Ullrich v prvním svazečku nové sbírky vzal si za úkol ukázati, že společenský život není jen výsadou lidského plemene, nýbrž že jej lze nalézt i u zvířat, ba i u rostlin. Sbírkou převzalo do komise nakladatelství »Orbis«, Praha XII., číslo za Kč 2.20.